

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatsku usmenu književnost

**PROFIL JUNAKA U HRVATSKIM
NARODNIM BAJKAMA**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS

Mentor:

Dr. sc. Stipe Botica, prof.

Studentica:

Snježana Kanižaj

Zagreb, listopad 2013.

SADRŽAJ

TEORIJSKA TUMAČENJA I PORIJEKLO BAJKE	3
ODNOS UPORABE TERMINA MÄRCHEN I BAJKA	5
HRVATSKA NARODNA PRIČA (BAJKA)	6
DRUGI O BAJKAMA (DEFINICIJE I OBILJEŽJA)	6
PSIHOANALITIČKO TUMAČENJE BAJKI (FREUD, JUNG, BETTELHEIM)	8
VLADIMIR JAKOVLJEVIČ PROPP I „MORFOLOGIJA BAJKE“	10
ANALIZA JUNAKA	10
NAJMLAĐI BRAT KAO JUNAK	10
JUNAK-ŽIVOTINJA I JUNAK-BILJKA	16
NAJMLAĐA KĆER KAO JUNAKINJA	21
SIROMAŠNI I POTLAČENI KAO JUNACI	24
BOGATAŠI U ULOZI JUNAKA	32
ZAKLJUČAK	36

1. TEORIJSKA TUMAČENJA I PORIJEKLO BAJKE

Tek u doba romantizma, s pojavom zbirke braće Grimm „*Dječje i kućne bajke*“ te „*Njemačke narodne predaje*“, javlja se pojačano zanimanje za bajke. One se tada počinju shvaćati kao osobito područje stvaralaštva i postaju predmet divljenja. Istini za volju, kasnija su istraživanja pokazala da tekstovi braće Grimm, nažalost, ni podrijetlom ni stilom nisu ono za što se izdaju. Naime potekli su od francuskih publiciranih pripovijedaka (Perrault, Mme d' Aulnoy, Mlle de la Force) posredstvom njemačkih pripovjedačica i pripovjedača srednjeg građanskog staleža francuskog hugenotskog podrijetla te iz knjiških i rukopisnih izvora, a predaje su sve bile prepričane prema starim pisanim izvorima. Stil njemačke bajke koju su stvorila braća Grimm odgovara stilu romantike i Biedermeieree, a vrsta koju su braća nazvala *Märchen* nije posve isto što i naša bajka, smatra Maja Bošković-Stulli.¹ Bilo kako bilo, s braćom Grimm počinje i teorijsko istraživanje bajki, a od njih potječe i poznata mitološka teorija o bajkama prema kojoj je u bajkama vidljiv ostatak prastarih mitova indogermanskih naroda. Osim toga u tekstovima braće Grimm vidljivi su i zemeci dvaju poznatih teorija bajki: migracijska i poligenetska. Migracijska teorija govori o mogućem prelasku neke pripovijetke od jednoga naroda drugome, poligenetska o mogućim postancima sličnih pripovijedaka u različitim zemljama neovisno jedna o drugoj.

U modernoj znanosti (von der Leyen, de Vries, Eliade, Propp, Levi-Strauss i dr.) aktualna je ideja o postanku bajki i epskih spjevova iz mita.

Sanskrtolog Theodor Benfey smatra da bajke potječu iz Indije, a basne iz Grčke. Bajke su prvotno bile poučne budističke pripovijesti, a tijekom vremena, šireći se prema Europi poprimile su svoj kasniji oblik, smatra Benfey. Kasnije se ova teza pokazala netočnom, no ona ima veliku važnost jer je njome započela teorija o migracijskom širenju pripovijedaka.

Migracijska je teorija u 19. stoljeću naišla na otpor među etnološkim istraživačima prvobitnih kultura. Oni naime zastupaju ideju o neovisnom postanku zajedničkih elementarnih misli i religijskih shvaćanja. Ta se teorija naziva antropološkom.

Poligenetska teorija korisna je pri tumačenju osnovnih tema i motiva, ali se ne može uspješno primijeniti na veće i složenije sižee pripovijedaka, smatra Maja Bošković-Stulli.

---

¹ Bajka bi njemački glasila *Wundermärchen* dakle čudesna čarobna bajka, što je na hrvatskom pleonazam.

1910. godine objavljen je prvi međunarodni katalog tipova pripovijedaka, ipak, ističe Maja Bošković-Stulli, ta se metoda sa znanstvenog aspekta može smatrati pobijenom jer tipovi pripovijedaka nikada nisu bili rigidne cjeline koje bi se mogle unatrag pratiti sve do svoga praoblaka.

Prema Maji Bošković-Stulli u prvoj polovici 20. stoljeća Andre Jolles stvorio je književnoteorijski pojam jednostavnih oblika koji obuhvaća i folklorne oblike. Maja Bošković-Stulli zaključuje da jednostavni oblici ipak nisu tako jednostavni, barem ne bajke (sadržaji duhovne zaokupljenosti nisu uvijek istoznačni, vrlo su važne pripovjedačeve riječi, njegov individualni dio kao i udio slušatelja itd.) pa stoga, ali i zbog nekih drugih razloga, danas Jollesova teorija ipak pripada povijesti.

Pozornost je privukla i Jakobsonova i Bogatyřeva rasprava „*Folklor kao naročit oblik stvaralaštva*“. Oni u toj raspravi folklorno djelo uspoređuju s lingvističkim pojmovima langue i parole. Na taj je način članak skrenuo pozornost na odnos između izvođača i publike te na razliku između posrednog i izravnog načina usmenog komuniciranja.

Od velike je važnosti bila knjiga V. J. Proppa „*Morfologija bajke*“. Objavljena je 1928. godine na ruskome jeziku i tada ostala nezapažena i zanemarena. Osnovna Proppova misao bila je da sve bajke imaju istu kompozicijsku strukturu, isti tijek događaja, da svaka bajka ima stalne funkcije i sedam djelatnika: protivnik, darovatelj, pomoćnik, kraljevna, pošiljatelj na putu, junak i lažni junak. Te osnovne funkcije mogu obavljati različiti likovi i zbivaju se različiti konkretni događaji; to su transformacije, iz kojih nastaju pojedini tipovi bajki. Proppove su zamisli poslije razradili, modificirali, dopunili, kritizirali L. Levi-Straus, A. J. Greimas, C. Bremond, E. Meletinski i drugi, piše Maja Bošković-Stulli.

V. J. Propp je utvrdio da se ruske bajke unatoč raznolikim sadržajima ne mogu jedne od drugih jasno razdvojiti. Uputio je na sličnosti, ali nije naveo razlike koje ih diferenciraju i to je ono što mu spočitava Levi-Strauss.

O formi i stilu bajke pisao je Max Lüthi u knjizi „*Das europaische Volksmärchen*“. Slično Proppu, ali različitim putem, zaključio je da kriterij za određenje bajke kao vrste događaj, odnosno akcija. Lüthi Proppu zamjera to što je podcijenio važnost aktera u bajkama te manjak komponenata stila.

Čudesno je u bajci element radnje. Čudesno izražava njezin apstraktni, izolirajući, odnosno sublimirajući stil, smatra Maja Bošković-Stulli.

„Junak bajke putnik je među svjetovima, uz čudesna pomoćnika i njegove darove. U bajci nema distance između ovoga i onoga svijeta, njezin je svijet jednodimenzijski. Unutarnji događaji pomaknuti su u plošnost vanjskoga zbivanja. U bajku ulaze elementi obična života, motivi magijskoga i mitološkog podrijetla, relikti rituala i običaja, seksualni motivi i simboli, ali su svi oslobođeni prvotnih stvarnih sadržaja. Nekoć realni sadržaji postali su dijelovi forme. Interes bajke nije u dobivanju blaga i kraljevstva, nego u dalekim opasnostima, u pustolovini samoj.“ (B-S, 1997:18)

Značenja bajki i ostalih pripovjednih vrsta nisu nepromjenjiva. Drugačije ih shvaćaju djeca, drugačije odrasli slušatelji u pripovjedačkom krugu, a drugačije književno obrazovani čitatelji. Tako su se u 19. stoljeću javile i značajne psihološke interpretacije (Freud, Jung, Bettelheim). Nešto kasnije predstaviti ćemo svaku od njih.

2. ODNOS UPORABE TERMINA *MÄRCHEN* I *BAJKA*

Prema Maji Bošković-Stulli Vuku Karadžiću riječ bajka nije bila poznata pa on govori o takozvanim ženskim pripovijetkama u kojima se kazuju „kojekakva čudesa što ne može biti“ i daje im ime gatka uz njemački naziv *Märchen*. Riječ bajka poznata je i u drugim slavenskim jezicima bilo kao staro tradicionalno ime, bilo kao strani termin. Braća Grimm, tvorci termina *Märchen*, upotrebljavali su ga znatno šire od bajke. U skaldu s rečenim termin *Märchen* obuhvaća legendarne, novelističke i šaljive pripovijetke. Takva elastična upotreba termina zadržala se sve do danas pa tako jedni (Thompson, von Sydow, de Vries i drugi) nastoje ograničiti pojam na samu bajku, dok ga drugi nastoje proširiti. Kao što sam ranije navela, vrsta koju su braća nazvala *Märchen* nije posve isto što i naša bajka. Bajka bi njemački glasila *Wundermärchen* dakle čudesna čarobna bajka, što je na hrvatskom pleonazam.

3. HRVATSKA NARODNA PRIČA (BAJKA)

Prema Stipi Botici priča je nastala u onom trenutku kada je netko kazao neku zgodu ili događaj, pazeći na tijek događanja u priči. Slušatelj je to primio kao priču, zadržao ju za sebe ili prenio novim slušateljima. Tako se hrvatska bajka javila na svim hrvatskim područjima, na sva tri jezična idioma sa svojim posebnostima, smatra Stipe Botica.

U ne tako davnoj prošlosti njegovalo se shvaćanje da pripovijetke postoje u nedodirnutom isključivo usmenom kontinuitetu te su se negirali književni utjecaji u usmenom kazivanju, kao i usmeni u književnim tekstovima. Danas je takvo shvaćanje napušteno pa se više ne suprotstavlja usmenost pisanosti, nego se promatraju njihovi međusobni utjecaji. Prema Maji Bošković-Stulli u hrvatskoj se kulturi, a to uključuje i priče, rubno dodiruju i prepleću srednjoeuropske, mediteranske, panonske i balkanske tradicije i to je ono što je izgradilo njihov profil i dalo im stanovitu osebnost. Zato je kriterij po kojemu određujemo što je to hrvatska narodna priča vrlo jednostavan. Dakle ako je priču kazivao hrvatski pripovjedač na hrvatskom jeziku, a slušao ju je usmeno u vlastitoj užoj ili široj sredini, to je onda hrvatska priča, smatra Maja Bošković-Stulli.

4. DRUGI O BAJKAMA (DEFINICIJE I OBILJEŽJA)

U 19. stoljeću javlja se veliko zanimanje za bajke. U skladu s tim proučavatelji bajki donose brojne definicije bajki. Kako bismo stekli uvid u zaključke do kojih su proučavatelji došli baveći se bajkama u nastavku donosim neke od ponuđenih obilježja i definicija bajki.

Karl Justus Obenauer smatra da su obilježja bajke vidljiva u jasnoj strukturi i raščlanjenosti na više epizoda, lakoći igre, miješanju stvarnoga i nestvarnoga, beznačajnosti pouke, sretnom završetku, čudesnom i čarobnom, ostvarenju dječjih želja i pradoživljaju romantike.

Andre Jolles smatra da je bajka organizirana na takav način da sve odgovara naivnom moralu, dok Vladimir Jakovljević Propp ističe strogu strukturu bajke, stvarno i čudesno u međusobnom skladu i nizanje pojedinosti bez opisa.

Prema Marie-Louise von Franc bajke možemo definirati kao najčišći i najjednostavniji izrazi psihičkih procesa kolektivnog nesvjesnog (sveukupnost tradicija, konvencija, običaja,

predrasuda, pravila i normi ljudskog kolektiviteta koji svijesti neke skupine, kao cjeline, daje usmjerenje, odnosno prema kojima pojedinci te skupine obično žive bez previše razmišljanja). One predstavljaju arhetipove u svom najjednostavnijem obliku, a u takvoj formi arhetipske slike pružaju najbolji uvid u razumijevanje procesa kolektivne psihe. Ali također bajke puno manje definiraju svjesnu kulturnu građu, zbog čega puno jasnije odražavaju osnovne obrasce psihe.

Josip Kekez opisuje bajku kao najdulji prozni narativni oblik. Navodi da je njezina struktura kompleksnija od ostalih pripovijedaka proznih tipova, a kompleksnost fature uvjetuje razvijena naracija koja je ujedno jednosmjerno linijska, bez digresija, dodatnih epizoda, retardacija i srodnoga, što je, navodi Kekez, svojstvo stihovane epike, ali ne i prozne.

Ana Pintarić, jedna od suvremenih autorica koja se bavi bajkama, na temelju svojih proučavanja zaključila je da je bajka jednostavna prozna vrsta prepoznatljiva po čudesnim pretvaranjima, jedinstvenom zbiljskom i nadnaravnom svijetu, ponavljanju radnje, prepoznatljivim likovima, sukobu dobra i zla, nagradi i kazni, poznavanju uvjeta i kušnji, odgađanju nagrade te čarobnim predmetima i čudesnim pretvaranjima. U određenju bajke pojam čudesno, čarobno ili nadnaravno govori o njezinoj posebnosti i ljepoti među pričama, te je mnogi nazivaju kraljicom priče, smatra Ana Pintarić.

Prema Vladimiru Bitiju, kojega ostavljam za kraj, jer u definiciji koju donosi u *Pojmovniku suvremene književne teorije* sumira sve rasprave koje su se vodile o ovoj pripovjednoj vrsti, bajka je

„pripovjedna vrsta na kojoj su se, stjecajem okolnosti, u živoj raspravi iskušavale gotovo sve važnije konstitutivne opreke suvremene književne teorije: umjetnička/narodna književnost, usmene/pisana književnost, jednostavni/složeni oblici, dovršeni/nedovršeni oblici, forma/struktura, arhetip/fenotip, dramatis persona/aktant, motiv/sklop, povijest/teorija, gramatika/pragmatika itd.“ (Biti, 1997:25)

5. PSIHOANALITIČKO TUMAČENJE BAJKI (FREUD, JUNG, BETTELHEIM)

1900. godine Sigmund Freud objavljuje knjigu pod naslovom „*Tumačenje snova*“. Tim je djelom, koje nudi nešto novo i drugačije, učinio velike promjene i imao presudan utjecaj na društveni razvoj i kulturu. Iako je tijekom godina došlo do velikih promjena u znanosti pa su neke njegove tvrdnje pobijene, on je i dalje u središtu pozornosti. Tako mnogi autori preuzimaju njegove osnovne pojmove, oslanjaju se na temeljne postavke te ih različito interpretiraju. Freud je osmislio i ponudio svijetu posebnu tehniku analize snova koja je postala obrazac za psihoanalitička tumačenja, ali i za analizu umjetničkih djela. U osnovi razumijevanja Freudove analize nalazi se razlika između latentnog i manifestnog sadržaja snova. Latentni sadržaj je onaj prikriveni, a manifestni je stvarni predmet analize i tumačenja. Osim razlikovanja latentnog i manifestnog sadržaja bitno je razumjeti tehniku kojom se san izražava, a za to su važni postupci (prijemštavanje, sažimanje i simbolizacija) kojima se s jedne strane pokušava izbjegavati cenzura super-ega, a s druge strane zadržati latentni smisao prikrivenih nagona i poticaja iz id.

„*Smisao i značenje bajki*“ najglasovitije je djelo Brune Bettelheima. Knjiga je objavljena 1976. godine. Bettelheim u njoj upozorava na terapijski učinak i pedagoško značenje čitanja bajki. On smatra da pričanjem bajki ne samo da zabavljamo dijete nego mu pomažemo u sazrijevanju. On je jedan od autora koji su preuzimali Freudove temeljne pojmove. Bettelheim smatra da teškoće u djetetovu razvoju nastanu kada jedan od tri glavna činitelja osobnosti (id, ego i super-ego) nadvlada nad drugima. U jednom razdoblju svoga postojanja bajke su doživjele žestoku kritiku. Bettelheim smatra da se to dogodilo kada su nova istraživanja psihoanalize i dječje psihologije pokazala koliko je dječja mašta nasilna, razorna, sadistička, uznemirena i sl. Kao posljedica toga bajke se nisu shvaćale kao nešto što se obraća duhovnom životu djeteta, već kao nešto što još više zbunjuje osjećaje. Također ističe kako su oni koji su napustili narodnu bajku u korist umjetničkih bajki učinili veliku grešku. Iako su ga smatrali „*frojdovcem*“ on se u određenom smislu priklanja i Jungovoj teoriji.

Marie-Louise von Franc u svojoj knjizi „*Interpretacija bajki*“ oslanjajući se na Jungov pojam arhetipa govori da su bajke najčišći i najjednostavniji izrazi psihičkih procesa kolektivnog nesvjesnog, a tu ulazi sveukupnost tradicija, konvencija, običaja, predrasuda, pravila i normi ljudskog kolektiviteta koji svijesti neke skupine, kao cjeline, daje usmjerenje, odnosno prema kojima pojedinci te skupine obično žive bez previše razmišljanja. U skladu s

Jungovim tumačenjem bajke za nju predstavljaju arhetipove u svom ogoljenom, sažetom i najjednostavnijem obliku. Naime u tako čistoj formi arhetipske slike omogućuju nam najbolji uvid u razumijevanje procesa kolektivne psihe. Ali u bajkama nalazimo znatno manje definiranu svjesnu kulturnu građu, zbog čega one mnogo jasnije odražavaju osnovne obrasce psihe. U okvirima Jungova koncepta, svaki arhetip je u svojoj biti nepoznat psihički čimbenik čiji sadržaj, stoga, nije moguće prevesti intelektualnom terminologijom. Možemo ga samo približno opisati na temelju našeg osobnog psihološkog iskustva i kroz komparativno proučavanje, te na taj način razjasniti čitavu mrežu asocijacija u koju su zapletene arhetipske slike. Bajka objašnjava samu sebe, odnosno njezino je značenje sadržano u ukupnosti njezinih motiva međusobno povezanih slijedom pripovijedanja. Nesvjesno je, metaforički rečeno, u istoj poziciji kao pojedinac koji je doživio izvornu viziju ili iskustvo koje želi povjeriti. S obzirom da je to događaj koji do tada nije bio koncepcijski oblikovan, on traži način da se izrazi. Stoga pokušava prenijeti i, utječući se intuiciji i analogijama s poznatim stvarima, nastoji u slušatelja pobuditi reakciju, proširujući viziju tek kad osjeti da je publika u određenoj mjeri shvatila sadržaj. Na sličan način možemo izložiti hipotezu da je svaka bajka relativno zatvoren sustav, sastavljen od esencijalno psihološkog značenja izraženog nizom simboličkih slika i događaja kroz koje se otkriva. Sve bajke nastoje opisati jednu te istu psihološku činjenicu, ali toliko složenu, dalekosežnu i pojmljivu u svim svojim različitim aspektima da je potrebno stotine priča, tisuće ponavljanja sa skladateljevim varijacijama da bi ta nepoznata činjenica mogla prodrijeti u svijest a da se tema čak ni tada ne iscrpljuje. Ta nepoznata činjenica ono je što Jung naziva Jastvo, a to je psihička ukupnost individualnog kao i, paradoksalno, regulirajuće središte kolektivnog nesvjesnog. Različite bajke pružaju prosječnu sliku različitih faza tog iskustva. Ponekad se više zadržavaju na početnim fazama koje opisuju iskustvo sjene i daju samo naznake onoga što će uslijediti. Neke bajke naglašavaju iskustvo animusa i anime i pozadinskih slika oca i majke, prikrivajući prethodeći problem sjene i ono što slijedi. Druge ističu motiv nepristupačnog ili nedostižnog blaga i središnjih iskustava. Ne postoji razlika u vrijednosti; naime, svaki je arhetip u svojoj biti tek jedan aspekt kolektivnog nesvjesnog i ujedno predstavlja cjelinu kolektivnog nesvjesnog. Svaki je arhetip relativno zatvoren energetski sustav, čiji energetski tok protječe kroz sve aspekte kolektivnog nesvjesnog. Arhetipsku sliku ne tumačimo kao puku statičnu sliku, jer ona je istodobno i potpuni tipični proces koji na specifičan način uključuje i druge slike.

6. VLADIMIR JAKOVLJEVIĆ PROPP I „MORFOLOGIJA BAJKE“

1928. godine V. J. Propp objavljuje djelo „*Morfologija bajke*“. On proučava bajke polazeći od važnosti postupaka, odnosno funkcija nositelja radnje za tijek pripovijedanja. U knjizi donosi 31 funkciju (npr.: darivanje, privremeno udaljavanje, zabrana, prekršaj zabrane, preobrazba junaka, uklanjanje nedostataka, svadba, krunidba i sl.). Uz funkcije donosi i 7 temeljnih djelatnika: zlotvor, darivatelj, pomoćnik, tražena osoba, odašiljatelj, junak i lažni junak. Važno je napomenuti da svaki djelatnik, osim junaka, ima svoje fiksno mjesto u radnji bajke. Funkcije se mogu izostaviti ili ponavljati, ali njihov se redoslijed ne može mijenjati. Pišući o Proppu Biti u *Pojmovniku suvremene književne teorije* govori kako Propp ustraje na podređenosti djelatnika njihovim funkcijama u radnji, ali radnju dijeli na vremenske odsječke tako da svaki djelatnik ostaje u svom području djelovanja i ne može uspostaviti odnos s drugim područjima. Zato, smatra Biti, Proppova analiza završava pukim inventarom persona umjesto sustavom njihovih odnosa.

7. ANALIZA JUNAKA

7.1. NAJMLAĐI BRAT KAO JUNAK

Čitajući bajke, u sjećanju mi je ostala činjenica da u pričama koje govore o braći (obično tri brata) onaj najmlađi kojega na početku smatraju tupavim, ludim, manje inteligentnim i sl. tijekom radnje biva najsposobniji i najinteligentniji da bi na kraju bajke stekao status pravoga junaka. Bruno Bettelheim, baveći se bajkom *Tri pera*, rekao je da se u toj bajci nitko ne bavi nesrećom „tupavog“ djeteta. To što ga njegova obitelj i vjerojatno mještani smatraju tupavim nije nešto što ga zabrinjava, nego se na to gleda kao na životnu činjenicu što on možda i želi jer tako nitko od njega ništa ne očekuje. Takve bajke započinju u trenutku kada mirni „tupavkov“ život prekida nekakav zahtjev.

Sve rečeno vrijedi i za bajke o kojima ću u nastavku govoriti. Dakle u nastavku teksta bavit ću se bajkama koje govore o preobrazbi najmlađeg brata „tupavka“ u pravoga junaka sa svim njegovim karakteristikama.

a) „Priča koja nije bila niti može biti“

Bajka govori o tri brata koja su ostala bez sredstava za paljenje vatre i našla se u vrlo nezahvalnoj situaciji iz koje ih je izbavio najmlađi brat ispričavši priču koja nije bila niti može biti i tako nadmudrivši samoga đavla. Na početku bajke najmlađi brat opisan je sljedećim riječima: „*Između nji' koji je bio najmlađi taj je bio malo luckast*“. Čitatelj je, možemo to tako reći, doveden pred gotov čin. Jednostavno se tvrdi da je najmlađi brat „luckast“ i ne daje se nikakvo objašnjenje zašto je to tako ili barem što je učinio pa su ga proglasili „luckastim“. Izgleda da to objašnjenje i nije tako bitno budući da i bez njega bajka dobro funkcionira. Valjda je tomu tako jer bajka stavlja naglasak na dječakovu preobrazbu. On je možda nekada bio luckast, ali to sad nije važno jer je odrastao, sazrio i postao junak sa svim njegovim karakteristikama. Mladić nekoliko puta dokazuje svoju inteligenciju. Prvi put na početku priče kada jedini od svoje braće shvaća da su im žene ukrale kremen, ognjilo i trut. Drugi put kada pokazuje da je svjestan opasnosti i da ne smije ostavljati ulov nezaštićen. Treći put kada spašava svoj život, ali i život svoje braće. On je jedini bio dovoljno inteligentan i domišljat da smisli “priču koja nije bila niti može biti”. Đavao je dao priliku svakom bratu da se iskupi, ali ni jedna priča nije zadovoljavala njegove kriterije i svaku je mogao pobiti tvrdeći da je ono što su prva dva brata ispričala moguće. Najmlađi brat ispričao je priču o svom putu Bogu gdje je trebao dobiti znamenje za svoga oca koji se upravo rodio. Priča je puna fantastičnih elemenata i potpuno nevjerojatna. Priča je takva da ju je moguće osmisliti, ali ne i doživjeti. Zato je najmlađi brat pobijedio đavla i spasio svoj život i život svoje braće. Kroz cijelu priču vidljivo je da je najinteligentniji najmlađi brat, tj., upravo onaj „luckasti“ mladić s početka priče za kojega nitko ne bi očekivao da će biti toliko superioran ne samo nad svojom starijom braćom, nego i nad samim đavlom. I tako je opet dobro pobijedilo зло. Ovaj junak pripada onoj grupi junaka kojima nije potrebna pomoć pomagača da bi pobijedili neprijatelja.

Za razliku od junaka njegova braća su dva potpuno neizdiferencirana lika. Bruno Bettelheim smatra da je ta neizdiferenciranost bitna jer simbolizira činjenicu da su njihove ličnosti neizdiferencirane, a da bi se to naglasilo braće mora biti više.

b) „*Ocu levo oko plače, a desno smeje*“

Druga bajka koja svjedoči o preobrazbi najmlađega brata iz „tupavka“ u junaka jest bajka „*Ocu levo oko plače, a desno smeje*“. Bajka govori o kralju kojemu je jedno oko plakalo jer mu je iz vrta netko ukrao trs. Kralj je imao tri sina od kojih je opet najmlađi bio „*tupavko*“, ali koji se na kraju bajke pokazao kao pravi junak vrativši očev trs.

Dakle junak ove bajke najmlađi je kraljev sin kojega na početku bajke nazivaju „*bedastim*“. Hrabar je, a to je dokazao tako što se jedini od svoje braće nije pomaknuo kada je otac nasrnuo na njega s nožem u ruci. Već u ovom trenutku vidimo da najmlađi sin ipak možda nije tako „*bedast*“ kakvim ga se smatra. Kao i u prethodno prikazanoj bajci, ni ova bajka ne sadrži pojašnjenje junakove takozvane „*bedastoće*“. Prema Bruni Bettelheimu nedoraslost maloga djeteta, koja ga navodi na bojazan da je glupo, nije njegova krivnja te je tako bajka, što nikad ne objašnjava zašto se dijete smatra glupim, psihološki točna. On je jednostavno *bedast* i junak to prihvaća kao životnu činjenicu. Naravno, tijekom radnje pokazuje se da je junak sve samo ne *bedast*. Osim što je hrabar, on je dobrodušan i darežljiv što dolazi do izražaja u odnosu s lisicom. Kada je junak stigao u šumu i tamo se malo okrijepio jedući sir i kruh, prišla mu je lisica i zamolila ga malo hrane. Junak je tada pokazao da je dobrodušan i dao lisici da se nahrani te tako stekao pomoćnika u borbi protiv neprijatelja. Lisica je junaka stavila pred zadatak, a da ovaj to nije znao. Budući da ga je uspješno položio, lisica ga je odlučila nagraditi. Savjetovala je junaku kako će doći do trsa. Ovaj ju nije u potpunosti poslušao pa je doveden pred gospodara koji mu zadaje novi zadatak. Ovaj put junak mora donijeti zlatnu jabuku ako želi dobiti trs. Lisica i ovaj put savjetuje junaka, ali ovaj opet ne poslušava jer se oslanja na logiku i zdrav razum koji mu govore drugačije od onoga što mu je lisica rekla te opet biva doveden pred gospodara. Gospodar mu postavlja još jedan zadatak. Sada junak mora dovesti zlatnu djevojku, a zauzvrat gospodar će mu dati zlatnu jabuku. Tek sada, treći put, junak je u potpunosti poslušao lisicu i dobro odradio zadatak. Tako je junak, uz lisičinu pomoć, na kraju priče imao i zlatnu djevojku, i zlatnu jabuku, i očev trs koji je ocu vratio osmijeh na lice.

c) „*Dvanaestorica braće*“

Bajka priča priču o najmlađem od dvanaestorice braće čija je sudbina htjela da spasi život svoje braće i zadobije djevojku. Bajka započinje govorom o dvanaestorici braće u

potraži za dvanaest djevojaka s kojima se žele vjenčati. Dugo su tragali za majkom koja ima dvanaest kćeri. Nakon dugo vremena, odustali su i poslali oca. Otac je uspio naći takvu majku, no problem je nastao kada se ispostavilo da je majka/baba zapravo vještica koja želi jedanaestero braće ubiti, a najmlađeg brata, junaka ove bajke, sedam godina othranjivati, a onda malo po malo jesti. Dakle junak bajke najmlađi je od dvanaestorice braće. Od početka priče vidljiva je njegova posebnost u odnosu na drugu braću, primjerice kada su mladići čuli da im je otac našao suprugu, svi su trkom otišli u ergelu i tamo izabrali najljepše konje, osim najmlađeg brata koji je izabrao, kako navodi bajka, *šugava* konja. Kada su ga braća prekorila da to ne radi jer samo sramoti svatove, ovaj im je odgovorio neka šute, jer on dobro zna što radi. Junak je izabrao posebna konja koji je zapravo u bajci imao funkciju pomagača. Na početku bajke konj tri puta mijenja dlaku (iz bakrene u srebrnu, iz srebrne u zlatnu). Osim toga kada promijeni dlaku, on postaje snažan i brz konj te toliko drugačiji da ga braća nisu prepoznala, nego su se čudili i pitali tko li je taj *gospodar*. Mislim da možemo reći da takvo prikazivanje moći na početku bajke služi kao prezentacija da bi se čitatelju pokazalo kako je to stvarno vrlo poseban i čaroban konj, a ne nekakav šugav i star. Uz to konj se u nekoliko navrata bacio u blato pa je najmlađi brat molio stariju braću da ga izvuku iz blata. To je vjerojatno funkcioniralo kao pomagačev test koji braća nisu položila. Kada ih je brat zamolio da njegova konja izvuku iz blata, oni su odbili pod izlikom da će uprljati odjeću blatom. Možemo reći da odnos između junaka i braće nije baš najbolji, a ako braću zamislimo kao kolektiv, onda se naš junak nalazi izvan njega. Njegova izdvojenost iz kolektiva naglašena je i u drugim aspektima. Tako ga primjerice *baba* kod koje su došli ostavlja za kraj obećavajući mu da će, za razliku od svoje braće, djevojku dobiti sutra. Djevojke bi mogle simbolizirati smrt jer su mladići kojima su djevojke odmah dodijeljene iste večeri trebali umrijeti. Junaku je obećano da će djevojku dobiti naknadno što znači da se i njegova smrt odgađa za sedam godina kada ga *baba* misli malo po malo jesti. Usprkos tome oni su braća te ovaj ni na trenutak ne pomišlja da ih ne bi spasio od sigurne smrti. Junakov pomagač i onaj koji ga je pratio u ovoj pustolovini jest već spominjani konj koji svoje čarobne sposobnosti mudro krije ispod površine *šugava* konja. Kako bi spasio junaka i njegovu braću, konj mu savjetuje da zamijeni šešire za marame i tako prevari babu koja ubija prema tome napipa li šešir na glavi ili maramu. Tako su šeširi i marame služile babi kao znak raspoznavanja, odnosno onima kod kojih je napipala šešir odsjekla je glavu. Budući da je naš junak poslušao konja i zamijenio šešire maramama, spasio je život svojoj braći. *Baba* je prikazana kao moćna vještica, a naš

junak nema potrebne sposobnosti da bi ju pobijedio, no zato ima pomagača i čarobna sredstva koja ga čine nadmoćnim.

U drugom dijelu bajke junak se nalazi pred brojnim izazovima. Bajka kaže da je nakon nekog vremena kralj zatražio od mladića da mu donese pramen kose najljepše *babine* kćeri. Uz pomoć svoga konja, mladić je djevojku doveo kralju. Kralj ju je zaprosio, no ona je rekla da će pristati tek kada joj kralj donese patke s kojima se igrala kada je bila mala. Umjesto da sam izvrši zadatak, kralj šalje junaka. Svaki put kada bi dobio zadatak, junak je bio tužan i plakao, a onda bi ga konj utješio. Tako je bilo i treći i četvrti put kada je djevojka tražila da joj se dovede ždrijebac, odnosno da se sve kobile pomuže i onda se okupa u njihovom mlijeku. Sve zadatke junak je uspješno izvršio jer se strogo držao pomoćnikovih uputa, a tako je bilo i na kraju kada se mladić okupao u mlijeku i postao *lijep kano ružica*. Tada bajka kaže da ga je djevojka zavoljela i uzela za muža. Možemo reći da je junak ove bajke višestruki pobjednik. Pobijedio je staru vješticu, spasio život svojoj braći, izvršio sve zadatke koji su mu bili zadani i na kraju zadobio djevojku.

d) „*Tri brata*“

„*Tri brata*“ bajka je koja govori o trojici braće kojima je jedne godine netko ukrao sijeno pa su odlučili svake sljedeće čuvati isto. Dva starija brata nisu ispunila zadatak, ali treći brat koji se sam ponudio da ide stražariti i kojega bajka već na samom početku degradira naspram starije braće kao onoga koji je malo *budalast* jedini uspijeva uloviti kradljivce. Dakle na početku bajke predstavljeni su likovi trojice braće: „*Bila tri brata, dva pametna, a jedan budalast*“. (B-S, 1963:119) To što je on *budalast* predstavlja se kao životna činjenica oko koje se nitko pa ni junak ne zabrinjava. Također bajka nam ne daje nikakvo objašnjenje zašto je najmlađi brat *budalast*. Tako je on istovremeno udaljen od svoje braće koja su poput jedne osobe. Oni zajedno djeluju, slično razmišljaju, zajedno provode vrijeme, ista ih sudbina čeka itd. Isprva je udaljen od njih samo psihički, a kasnije se udaljava i fizički. Kada je začuo šuštanje u šumi, za razliku od svoje ne baš hrabre braće, nije se uplašio, nego se mudro i hrabro skrio u plast sijena. Tako je otkrio i ulovio kradljivca. Kradljivci su bili tri konja. Junak je ulovio jednoga i prijetio mu da će ga išibati. Time bajka dočarava koliko je junak ljut ili, bolje rečeno, bijesan što su mu konji tri godine uzastopce krali svo sijeno, ali i, mogli bismo reći, svjedoči o nasilnoj junakovoj prirodi. Tada mu konj ponudi nagodbu na koju

junak pristaje. Tako pokazuje da je ipak razuman mladić premda ga bajka i dalje naziva *budalašem*. Umjesto da išiba konja, dobio je tri pomagača u liku tri konja i po jednu dlaku iz grive svakoga od njih kao čarobno sredstvo pomoću kojega će ih dozvati kada mu pomoć bude bila potrebna. Tako je zadovoljena Proppova funkcija darivanja. Njegov uspjeh izazvao je kod braće ljubomoru te su ga odmah otjerali kući. Dakle i u ovoj je bajci zastupljen jedan od motiva koji su posebice zaokupljali Bettelheimovu pažnju, a riječ je o motivu sukoba među braćom. U to vrijeme car je ženio sina pa je odlučio da onaj koji preskoči jarak širok *pola dana hoda* osvaja tri vreće dukata i sultaniju. Zanimljivo je kako u hrvatskim narodnim bajkama nagrada uvijek bude ili djevojka ili novac, odnosno kakva druga materijalna korist. U ovoj bajci car je taj koji je nadređen junaku i koji može nešto zahtijevati. Zadatak koji traži da se obavi, car nije izravno zadao junaku, već se junak sam javio kao dobrovoljac. Iako je svjestan činjenice da ne može samostalno obaviti zadatak, također je svjestan činjenice da ima pomoćnike koji će mu omogućiti da ostvari zadani cilj. Tako je i bilo. Junak je dozvao prvoga konja, uspješno preskočio jarak, uzeo sultaniju i novac te pobjegao. I tako tri puta. Svaki put bio je prerušen da ga drugi ne prepoznaju. Prvi put u zlatne haljine, a drugi put u gospodске haljine. Treći put, posredstvom braće, saznajemo da je opet bio prerušen iako bajke ne kazuje u kakve haljine. Sada si trebamo postaviti pitanje zašto se junak prerušava? Likovi se mogu prerušavati kako bi se izbacili iz nevolje ili nekome nanijeli zlo. Junak se morao prerušiti zato jer je imao tri konja i jer je već tada planirao tri puta uzeti nagradu. Da je otkrio svoj pravi identitet nakon prvoga puta više ne bi mogao sudjelovati u natjecanju, a ovako je tri puta osvojio nagradu, za svakog brata po jednu sultaniju i tri vreće dukata te sada nesmetano može uživati u stečenom bogatstvu. Prema tome junak ove bajke zaslužio je pomoćnike i bio darovan zato jer je pokazao milost i razum. Zadatak koji je car zadao nije se izravno odnosio na njega, ali je junak odlučio iskoristiti novostečene pomagače i tako si naplatiti štetu koju su mu oni počinili. Na kraju bajke imao je puno više nego na početku. Prevarivši cara, umjesto jedne sultanije i tri vreće dukata, stekao je trostruko. Tako se, metaforički rečeno, s dna hijerarhijske ljestvice popeo na vrh. Na kraju bajke pokazao je koliko je darežljiv i oprostivši braći ljubomoru, ismijavanje i nevjericu, dao im sultaniju i tri vreće dukata. Bez obzira što je on jedini zaslužan, podijelio je stečeno bogatstvo na tri jednaka dijela.

e) „Ćorzuko“

Riječ je o bajci koja govori o najmlađemu od tri kraljeva sina u potrazi za odgovorom na postavljeno mu pitanje, uspješnom ishodu potrage i osvajanju kraljeve kćeri. Dakle u uvodnom dijelu bajka nas upoznaje s likovima, a to su tri kraljeva sina i kraljeva kćer. Braća su došla k njoj sa željom da ju ožene, no ona im je u tom trenutku superiorna i ima mogućnost određivanja pravila. Tako djevojka određuje da će se udati za onoga koji joj odgovori zašto je Ćorzuko „svoju Anku naletom učinio?“ (B-S, 1963:156) Bajka prvo svoju pozornost pridaje najstarijem bratu. On je potrošio mnoštvo novca, ali nije saznao odgovor. Ista sudbina zadesila je i srednjega brata. Budući da starija braća nisu uspjela, na put kreće najmlađi brat i već na početku svoga životnog putovanja susreće starca kojega bajka opisuje samo kao čovjeka sijede brade. Time se možda želi aludirati na njegovu mudrost. Budući da mu je mladić ispričao kuda ide i zašto te ga pri tome *zakunuo*, starac mu je morao reći gdje će pronaći odgovor. Dakle junak ove bajke nije učinio nikakvo dobro djelo zbog čega bi bio nagrađen, nego „*zakune ga da mu on kaže ako zna*“. Starac mu je dao detaljne upute kako se treba ponašati kako bi došao do cilja. Bez starčeve pomoći, on ne bi uspio. Kada je mladić stigao na željeno mjesto, strogo se držeći starčevih uputa, upoznaje Ćorzuka koji mu priča priču o sebi i Anki. Zanimljivo je da je Ćorzukova priča zapravo bajka čiji je junak sam Ćorzuko. Prema tome ovdje je riječ o bajci u bajci. Nakon što je najmlađi brat saznao odgovor, vratio se kući i oženio kraljevom kćeri. Bajka završava riječima: „*Ele najmlađi, najpametniji.*“ (B-S, 1963:159) Dakle središnja osoba ove bajke najmlađi je brat za kojega se pretpostavlja da je i intelektualno najmanje nadaren. Tijek bajke tvrdi posve suprotno iako nije učinio ništa što bi se moglo smatrati posebno inteligentnim, mudrim ili zanimljivim izuzev toga što mu je sreća bila naklonjena i podarila mu pomoćnika bez kojega ne bi uspio obaviti zadatak.

8. JUNAK-ŽIVOTINJA I JUNAK-BILJKA

Proučavajući lik junaka životinje u umjetničkim bajkama, Bruno Bettelheim donosi tri tipične značajke zajedničke ciklusu priča o mladoženji-životinji: prvo, ne doznajemo kako je i zašto mladoženja pretvoren u životinju, drugo, pretvorba je djelo čarobnice koja zbog toga ne biva kažnjena i treće, otac je uzrok što se junakinja pridružuje zvijeri.

8.1. „Zmija mladoženja“

U bajci „Zmija mladoženja“ junak bajke je zmija, odnosno mladić zarobljen u tijelu zmije. Njegovi roditelji, kralj i kraljica, dugo nisu mogli imati djece pa je kraljica, vidjevši zmiju sa svojim mladima, također poželjela dijete pa makar i u obliku zmije. Tako se rodio junak naše bajke. U bajci izričito stoji da je naš junak, čim se rodio, otišao *u barče u travu* te da je kući dolazio samo kada bi ogladnio. Možemo reći da se time opravdava junakovo nasilno ponašanje prema majci kojoj prijete da će ju ugušiti ako mu ne nađe djevojku kojom će se oženiti te ubojstvo dvaju djevojaka kojima se trebao oženiti. Dakle on je životinja u fizičkom smislu, a uz to poprimio je i neke oblike životinjskog ponašanja. Ipak, njegova potreba da se oženi i dobije potomstvo s djevojkom, a ne pripadnicom animalnog svijeta, govorio o tome da je njegova ličnost podvojena između animalne i ljudske. Drugim riječima, ono što je dobro proizlazi iz onog dijela njegove ljudske prirode, a ono što je loše proizlazi iz dijela animalne prirode. Odnos s roditeljima određuje on. Otac se uopće ne spominje kao da nije važan, a majka mu je potrebna kada treba obaviti nešto što ne može sam ili kada je gladan. Naš junak traži djevojku koja ga se neće bojati, koja će ga prihvatiti takvog kakav je i koja će ga iskreno voljeti. Dva puta nije imao sreće (ili bolje rečeno djevojke nisu imale sreće jer ih je ovaj ubio), no treći put našao je djevojku koja je imala sve što je tražio. Prvi znak da je našao pravu ljubav dobio je kada je djevojka pristala s njim podijeliti hranu i piće. Iste večeri junak je obznanio svojoj novoj ženi da se ispod zmijske kože krije mladić *zlatan kao zlatna jabuka, da ga ljepšeg ne može biti*.

Djevojka je bila jedina osoba koja je to znala i nikome nije smjela otkriti junakovu tajnu, a zašto je tomu tako, bajka nije dala odgovor. Kada je djevojka ipak otkrila junakovu tajnu, junak ju kažnjava svojim odlaskom i onemogućuje joj da rodi sve dok ga ponovno ne nađe. Tu opet dolazi do izražaja junakova osvetoljubivost i nastojanje da svojoj ženi uskrati sreću koju joj može donijeti rođenje i odgajanje djeteta te produži muku trudnoće. Istovremeno djevojci zadaje zadatak da mora poći u potragu za njim i time dokazati svoju ljubav i vjernost. Tako se djevojka našla u ulozi junakinje pred koju je stavljen zadatak, a ona ga je, posjedujući vještine pravoga junaka, uspješno ispunila i tako ponovno zadobila mladićevu ljubav. Na kraju bajke mladić pokazuje razboritost i traži narod da mu pomogne donijeti ispravnu odluku. Mladić je pitao narod što je važnije, stari ili novi ključ? Narod mu je odgovorio da je važniji stari te se on tako odlučio vratiti svojoj prvoj ženi. Kroz cijelu bajku očita je dominacija zmije – mladoženje. On je taj kojemu se drugi podređuju, koji

donosi odluke, prijeti oduzimanjem života, kažnjava druge za njihove prijestupe i traži potpunu odanost. Prema Bruni Bettelheimu junak bajke mora biti nevin da bi se dijete moglo s njim poistovjetiti. U ovoj bajci to nije slučaj.

8.2. „Žabica divojka“

Druga bajka koja također posjeduje junaka u liku životinje jest „Žabica divojka“. Zbog roditeljske želje da dobiju dijete pa makar i žabicu, djevojka se rodila zarobljena u tijelu žabe. Dakle ona je dugo očekivano dijete nastalo kao plod želje majke da dobije bilo kakvog nasljednika pa makar i žabicu. Njen prirodni nagon žabe tjerao ju je da većinu vremena provodi u prirodi, izvan kuće. Možemo reći da je takvo ponašanje povezano s činjenicom da se kod kuće osjećala nepotrebno i pomalo suvišno, odnosno to što je bila žaba doživljavala je kao svoj veliki hendikep. Da bi sebi i drugima dokazala suprotno, traži od majke da lonac zaveže za njena leđa i noge. Upravo opisanu scenu možemo doživjeti kao prilično nakaradnu, a sama žabica tjerala je majku da ju učini nakaradnom.

Ona je 14-godišnja djevojčica zarobljena u tijelu žabe i kao takva trebala bi pomagati majci, ali fizički nije sposobna. Zbog nezadovoljstva samom sobom i općenito osjećaja manje vrijednosti (a to joj govori i majka ističući da nema ni ruku s kojima bi nosila objed) želi postati kraljica jer bi tako stekla moć i osjećaj vrijednosti koji joj je uvijek nedostajao. Voljela je svoje roditelje i bila suosjećajna, posebno prema majci kojoj je pomagala noseći hranu ocu u polje. I roditelji su nju voljeli iako je se otac sramio. Jako je lijepo pjevala i time je privukla kraljevića. Žabica je pristala biti kraljevićeva *ljuba*, ali pod uvjetom da po nju pošalje bijela konja. Pred nju je stavljen zadatak nakon čega će, ako ga uspješno obavi, dobiti prijestolje. Žabica je baš kao i svaki pravi junak imala pomagača u obliku Sunca. Sunce joj je darovalo sunčeve haljine te je tako, kada je ušla u grad i pretvorila se u djevojku, postala najljepša djevojka. Kao najljepši cvijet odabrala je klas žita te tako pokazala da zna od čega živi zemlja u kojoj se rodila i koja je biljka najkorisnija. Zahvaljujući njoj, najmlađi je sin dobio prijestolje. Naša junakinja ne samo da je vrlo mlada djevojka, nego ona čak u fizičkom smislu nije čovjek, a ipak ju to nije spriječilo da postane kraljica. Za djevojku – žabu možemo reći je ona rastrgana ličnost koja pomalo teži životu u prirodi, ali većim dijelom ipak teži životu s roditeljima, pomaganju majci, udaji i sl. Posebno je zanimljiv dio kada žabica traži

oca da ju postavi na trešnju i od tamo glasno pjeva, toliko glasno da sve od odzvanja. Mislim da time pokazuje da želi vidjeti i biti viđena, odnosno da želi promijeniti perspektivu. Ne želi promatrati svijet iz žablje perspektive. Ona žudi za panoramskim prikazom i za tim da ju se daleko čuje. Zato tako lijepo i glasno pjeva. Ona želi upoznati svijet i želi da svijet upozna nju.

8.3. „*Babina Bilka*“

Ovo je bajka o djevojci zarobljenoj u tijelu svinje Bilke, o ljubavi mladića Joze prema njoj, njihovom vjenčanju i na kraju konačnoj transformaciji svinje u djevojku zavidne ljepote. U uvodnom dijelu bajka nam predstavlja likove djeda i bake. Oni imaju pedeset godina i nemaju potomke. Baka je ta koja izražava žaljenje zbog tog nedostatka i koja poželi da rodi barem prase pa da napokon dobiju potomka. Činjenica da je žena koja nije uspjela postati majka na vrijeme sada poželjela roditi bilo što pa makar i svinju govori o njenom očaju. U svim bajkama ovoga tipa žena je ta koja poželi dijete i kojoj ta želja bude ispunjena. Kasnije, kada se svinja rodila, bajka kaže da su ju djed i baka držali u kući, na čistome i hranili, ali ne kaže da su ju voljeli ili da su bili sretni što su ju dobili. Svinji su dali ime Bilka. Djed i baka odlučili su platiti susjedu Jozi da čuva njihovu Bilku. Tako je i bilo. Kada je prase naraslo, nikada nije bilo s drugim svinjama. Uvijek bi se odvajalo i tako odvojeno spavalo daleko od drugih. Već ovdje možemo vidjeti prve naznake da se prase ne osjeća kao da pripada drugim svinjama i da je ovdje riječ o djevojci zarobljenoj u tijelu svinje. Djevojka je izlazila iz svinjskog tijela samo ponekad kada je bila sigurna da ju nitko ne vidi. No jednom se Jozo probudio i ugledao djevojku kako zlatnim češljem češlja zlatnu kosu. Taj je prizor još jednom ugledao kada je sljedeći dan glumio da spava pa je djevojka mislila da sada slobodno može izaći. Tada je Jozo odlučio oženiti se Bilkom. On je bio jedini čovjek koji je znao za njenu tajnu. Odnos između Bilke i Joze doista je neobičan posebice iz perspektive njegove majke, svećenika i drugih sumješšana koji samo vide mladića koji se žarko želi oženiti svinjom. Bilka, baš kao i djevojka iz ružmarina, skriva svoj pravi identitet, a pravi razlog toga bajka ni u jednom slučaju ne otkriva. Zanimljivo je da samo slušatelj/čitatelj bajke i Jozo znaju da se ispod površine svinje krije ljudsko biće, a ipak se drugi likovi u bajci ponašaju prema njoj kao da je ona čovjek koji razumije što joj se govori i ne čude se kada ona pokaže da doista i razumije, odnosno oni su i dalje uvjereni da je riječ o običnoj svinji. To što se prema njoj ponašaju kao da je ljudsko biće držeći se svih običaja i obrednih pravila vjenčanja, izaziva

humorni učinak. Činjenica da je djevojka ismijavana od strane „sela“ povećava kontrast koji nastaje kada na kraju bajke svi saznaju da je ona djevojka iznimne ljepote.

8.4. *Bus ružmarina*

Prethodne tri bajke bavile su se junacima zarobljenima u tijelu životinje. Posljednja bajka iz ovoga ciklusa bajki predstavlja nam lik junakinje rođene kao grm ružmarina. Uvodni dio ove bajke poklapa se s uvodnim dijelovima prethodno prikazanih bajki. Dakle ponavlja se priča o roditeljima koji dugo godina nisu mogli imati djece i sada već očajni u svojoj nesreći zažele (točnije majka zaželi) da dobiju bilo kakvog potomka pa makar i, kako je to u ovoj bajci, grm ružmarina. Nakon nekog vremena želja se ostvari i majka rodi grm ružmarina. Bez obzira što nije dijete, on je dobivao svu majčinu ljubav i pažnju. No jednoga dana pored njihovoga prozora prođe kralj, zaustavi se i odluči pitati majku da mu da taj grm ružmarina što ga drži na prozoru. Majka je isprva odbijala, no onda se predomislila i dala ga kralju. To je dosta iznenađujuća situacija ako uzmemo u obzir da se do maloprije neprestano brinula o njemu, zalijevala ga, pazila, njegova i sl., a uz to kralj joj je rekao kako je vidio da noću iz grma izlazi mala djevojčica. Bilo kako bilo, majka je ipak pristala dati grm kralju. Tako je naša junakinja postala odbačena od svoje majke. Za oca ne znamo, jer ga bajka, osim jednom na početku, kasnije nije spominjala. Kralj je jedne noći ulovio djevojčicu kako se iskrada iz grma te ju zamolio da ostane tako zauvijek. Djevojčica je odbila rekavši da do svoje 20-e godine mora ostati skrivena u grmu. Dvadeset godina vrijeme je kada je djevojka dovoljno odrasla, zrela i odgovorna za udaju i osnivanje obitelji. Djevojčica je kralju dala zvončić pomoću kojega će ju dozvati te ga upozorila da nikada ne ostavlja zvončić. Tako je i bilo sve do jednoga dana kada je kraljević otišao na put i ostavio zvončić. Sluge su to odmah iskoristile i iz nepoznatog razloga pretukle djevojku. Kada se kralj vratio s puta vidio je da cvijet vene. Pažljivo ju je liječio, a kada je ozdravila i navršila dvadeset godina, napustila je grm te su se vjenčali. Dakle junakinja ove bajke djevojčica je rođena kao grm ružmarina. Rođena je takva jer je njena majka iz očaja poželjela roditi bilo kakvog potomka pa makar i grm ružmarina. Noću, kada ju nitko nije gledao, izlazila bi iz grma u obličju djevojčice. Taj se prizor jako svidio kralju koji ju je znao viđati s prozora. Odnos između djevojčice i kralja bajka prikazuje vrlo površno no ipak daje dovoljno podataka da možemo zaključiti da su

imali prisan odnos, u početku možda samo prijateljski, no kasnije ljubavni koji su onda okrunili brakom. Junakinja ove bajke, u skladu s Proppovom terminologijom, možemo nazvati junakinjom-žrtvom.

9. NAJMLAĐA KĆER KAO JUNAKINJA

9.1. „Devetero braće vukova“

Junakinja ove bajke najmlađa je kćer jedne siromašne obitelji. Kao dijete ostala je bez braće. O ocu se ništa ne govori. Navodi se samo da se majka sama morala brinuti za desetero djece. Sinovi su bili jako proždrljivi i svaki put sve pojeli tako da majci ništa ne bi ostalo. U trenutku očaja i gladi majka je proklela svoje sinove i kako to u bajkama biva, kletva se ostvarila. Devetero sinova pretvorilo se u vukove i otišlo živjeti u šumu. Tako završava uvodni dio bajke kojim se najavljuje dolazak lika koji posjeduje sve vrline potrebne za rješavanje nastalog problema. Tu dolazi junakinja ove bajke. Ona je petnaestogodišnja djevojka, najmlađa kćer koja posredstvom seljana saznaje za braću koja žive vučjim životom. Nakon tog saznanja ona odlučuje pronaći svoju braću i spasiti ih od vučjeg načina života. Unatoč majčinim molbama da se ne upušta u takvu pustolovinu i strahovima da će izgubiti jedino preostalo dijete, ona odlazi i time pokazuje da joj je obitelj na prvome mjestu. Čitatelj bajke pomislio bi da će djevojka zamjeriti majci zbog toga što je učinila ili barem pokazati nekakav oblik neslaganja, no bajka o tome šuti. Zapravo stječe se dojam da je djevojka puna razumijevanja i da je, ako se i rodilo nešto gorčine u njenom srcu, ona ipak imala dovoljno ljubavi i oprostila majci. Djevojčina silna želja i trud da pronađe svoju braću i ne odustane od puta, iako je on predstavljao veliku opasnost, svjedoče o neizmjerne ljubavi sestre prema braći, ali možda i o potrebi da se zadovolji pravda i ispravi pogrešno. Možemo reći da je djevojka osjećala da je ona ta koja treba ispraviti nepravdu, jer zapravo nitko drugi nije preostao. Jedan od možda najdirljivijih trenutaka bajke jest trenutak kada se braća i sestra nakon puno godina ponovno sretnu: „*i kad su se vidili, kroz plač se ljubili i grlili...*“ (Skok, 1989:20) Budući da se svaki junak u nekom trenutku svoga života nađe pred nekakvim izazovom, tako se i naša junakinja našla pred izazovom koji bi samo najsnažniji uspjeli. Naime da bi skinula kletvu sa svoje braće, djevojka ne smije devet godina izgovoriti ni riječi. Unatoč braćinom protivljenju ona, baš kao i svaki pravi junak, ne odustaje od plemenita cilja:

„Oću, pa da bi bilo do vijeka da b' se ja mučila“. (Skok, 1989:20) I tako je djevojka unatoč brojnim iskušenjima održala danu riječ i oslobodila braću kletve. Neko vrijeme nakon što se djevojka obvezala na šutnju, prišao joj je carev sin i pitao hoće li se udati za njega. Ona jednim nijemim kimanjem glave pristaje na brak. Možemo reći da nečemu tako ozbiljnome kao što je brak pristupa poprilično pasivno i bez ljubavi, kao da je riječ o potpisivanju nevažnog i kratkoročnog ugovora. Da je znala što ju u tom braku čeka, ne bi mu tako olako pristupila. Dakle u nastavku bajke nailazimo na motiv ljubomorne maćehe, odnosno svekrve. U bajci se naglašava da obitelji nije bilo drago što je sin odabrao nijemu suprugu, a posebno se u tom negodovanju ističe majka: „...*ma što si mi doveo njemicu u dvor, ružiš dvore, sramota od naroda, od svijeta, zar ti nisi imao kraljevi ćeri i carevi, nego jednu njemicu doveo u svoje dvorište*“. (Skok, 1989:21) Takva majčina mržnja može se objasniti ili silnom uvjerenošću da nijema djevojka stvarno neizmerno narušava status dvora ili eventualnom posesivnošću spram sina i straha da će ga druga žena preoteti. Njena mržnja i ljubomora idu do te mjere da vlastitu unučad koju snaha rađa baca kroz prozor, a onda nagovara sina da ubije svoju ženu. Na sreću po djevojku, carev sin je imao ljubavi za nju i nije ju htio pogubiti sve dok i treći put maćeha nije bacila dijete kroz prozor, a djevojci podmetnula štene. Premda je znala da joj je troje djece mrtvo i da će sama uskoro izgubiti život, ona i dalje uporno šuti kako bi spasila braću. Možemo se zapitati kakva bi to majka dopustila da joj netko ubije troje djece, a da ona ni ne progovori? Možda je to majka koja ima puno ljubavi za svoju braću, ali ne i za tek rođenu djecu ili je to majka koja je znala da joj djeca ipak ne završavaju mrtva kako je u bajci prikazano. Bilo kako bilo, djevojka je održala obećanje, braća su lišena kletve, djeca su živa i zdrava, a djevojka je dobila priliku ispričati svom mužu što joj je sve svekrva našao učinila. Tako je bajka dobila sretan kraj.

9.2. „Kad bi znala majka kraljica“

U uvodnom dijelu bajke navedeni su otac, majka i tri kćeri kao članovi jedne obitelji. Također bajka navodi da je najmlađa kćer ona koju su roditelji najviše *ćuceli* ili voljeli. Zbog toga ju starije sestre nisu voljele i htjele su je *smaknuti*. O ljubomori između braće i sestara, odnosno među sestrama ili braćom govori Bruno Bettelheim u knjizi „*Značenje i smisao bajki*“. Govoreći o Pepeljugi, Bettelheim kaže da je neprijateljski odnos sestra zamijenjen neprijateljskim odnosom polusestara što je možda pokušaj da se objasni ili učini prihvatljivijim neprijateljstvo koje ne želimo da postoji među pravom braćom ili sestrama

premda je ono univerzalno i „prirodno“. U ovoj bajci nije riječ o polusestrama, već o pravim sestrama. Možemo reći da bajka pokazuje sposobnost ne samo da čitatelja „navuče“ na stranu male djevojčice ostavljene pored potoka, nego i da izazove osjećaj ljutnje kod čitatelja te istovremeno pobudi zanimanje za daljnje događaje. Djevojčica se opisuje kao malo, preplašeno i uplakano stvorenje. Nakon što je neko vrijeme tako prestrašena sjedila pored potoka, prišao joj je neki mladić i ponudio joj pomoć. Isprva nije pristala, no na kraju odlazi s njim u njegov dvorac. Priča se nastavlja nekoliko godina kasnije kada je djevojka već odrasla. U ovom dijelu bajke ističe se još jedan aspekt njene podređenosti spram drugih likova. Naime bajka kaže da su djevojku stavili da spava s mladićem. Dakle nju nisu pitali želi li ona spavati u istom krevetu s tim mladićem niti se tijekom cijele bajke barem na trenutak govori o njenim osjećajima prema mladiću. Čitatelj posve opravdano stječe dojam da je djevojka vrlo pasivna i da ju se, metaforički rečeno, doživljava kao predmet koji je na početku odbačen jer je nekome smetao, a onda je došao netko drugi tko ju je prisvojio bez da se nju nešto pitalo, ali se ni ona sama nije bunila. Kada je djevojka nakon puno godina prvi puta posjetila majku, ona joj je savjetovala da iščupa jedan pramen mladićeve kose dok on bude spavao, zavrne ga i tada će vidjeti svoju obitelj. Djevojka je poslušala majku i učinila kako joj je rekla. To je prvi spomen aktivnog djelovanja ove djevojke u bajci, ali i kada je to napravila dogodila se nesreća. Jednoj je ženi ispalo klupko i djevojka se opet našla sama u šumi. Ovoga puta djevojka je starija, zrelija i manje prestrašena nego kada je još kao dijete bila ostavljena. Ugledala je svjetlost u daljini i zaputila se u tom smjeru. Tako je djevojka bez ičije pomoći došla u dvorac gdje su je primili i gdje je rodila dječaka sa zlatnom zvijezdom na čelu. U predzadnjem dijelu bajke mladić s kojim je djevojka dobila sina dolazi noću i pjevuši uspavanku svome sinu da bi se kasnije saznalo da je mladić davno izgubljeni kraljičin sin. Bajka završava matrimonijalizacijom djevojke i mladića. Prema Proppu ova junakinja tip je junakinje-žrtve. Ona ne dobiva zadatke, ni za čime ne traga i jako je pasivna. Na početku priče ona je istjerana iz svoga doma i od tada se ponaša kao da na svijetu nigdje nema mjesta za nju. Na kraju bajke piše da su ih vjenčali. Vjenčanje je inače, mislili bismo, sretan završetak bajke i početak sretnoga života, no u ovoj bajci nikako ne mogu zamisliti vjenčanje kao dio *happy end-inga*.

10. SIROMAŠNI I POTLAČENI KAO JUNACI

10.1. „Dečko i đavolski car“

Bajka nema klasičan početak u kojemu se prvo navode članovi obitelji, već počinje događajem koji je uzrokovao sve ono što se kasnije dogodilo. Dakle junakov otac kojeg bajka odmah na početku određuje pridjevom „*siromak*“ nakon tri dana lova izgubio se u šumi. Prišao mu je stranac i obećao pokazati put kući pod uvjetom da mu ovaj da ono što je danas dobio u kuću. Neznajući, čovjek mu obeća dati svoga sina. Zaplet bajke počinje kada sada već 19-godišnji mladić, ujedno i središnji lik ove bajke, saznaje od roditelja² istinu i odlučuje otići đavolskom caru i pitati ga zašto ga želi za sebe. Budući da ima 19 godina i više nije dijete, vrijeme je za osamostaljivanje i odlazak od kuće. U skladu s tim Bettelheim govori o problemu osamostaljivanja djece i njihovoj rastrganosti između želje za odlaskom od kuće s jedne strane i bezbrižnom životu u okrilju roditeljskog doma s druge strane. Kod junaka ove bajke prevladala je želja za osamostaljenjem te se on zaputio prema dvoru đavolskog cara³. Većinu vremena junak putuje kroz šumu : „*I on ode i lutao i luta kroza šumu...*“ . (B-S, 1963:69) Stipe Botica u članku „*Hrvatske usmene priče (bajke) u biblijskom kontekstu*“ kaže da je temeljni motiv bajke putovanje junaka kroz prostor i vrijeme kako bi ostvario svoj cilj. Putovanje je temeljni pokretač narativnih zbivanja i ima veliku značenjsku ulogu. Bez motiva putovanja mnoge hrvatske bajke bile bi *bezrazložne i beživotne*, smatra Botica. U bajkama junak putuje samo ravno do cilja. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi, ali i u Bibliji, put je metafora za život. Lutajući tako šumom, junak nailazi na kućicu u kojoj je živjela jedna baka, a iznad kućice oblijetao je gavran. U tom trenutku gavran progovara što junaka ne začuđuje, jer ono što čitatelj pojmi kao čudesno, u bajkama je posve obično, gotovo svakodnevno i nimalo iznenađujuće. Baki je klin bio zaboden u jezik, a junak ga je izvadio. Budući da joj je pomogao, a ona ga nije ni tražila pomoć, u tom se trenutku pokazao kao empatična osoba voljna pomaganju ljudima u nevolji. Tako junak ne sluteći stječe pomoćnika u liku bake koja živi u kućici u šumi. O baki i njenom sinu pretvorenomu u gavrana ne saznajemo ništa osim da ih je zadesila zla sudbina, odnosno da su i oni žrtve đavolskoga cara. Budući da je tomu tako, možemo zaključiti da kazivač ove bajke nije smatrao važnim za bajku reći zašto se baki i njenom sinu dogodilo to što se dogodilo, jer je funkcija tog događaja

---

² Različiti su načini na koje lik saznaje istinu o nečemu koja se dugo vrijeme krila od njega. Najčešće biva da junak dobiva informaciju od sumještana, stranaca, prolaznika i sl.

dočarati junakovu hrabrost i volju da ne odustane od svoga cilja pa čak ni onda kada je na primjeru vidio koliko je đavolski car okrutan. Baka je pomogla junaku tako što mu je otkrila kako da dođe do đavolskoga cara i savjetovala kako se pri tome mora ponašati. Njen sin gavran otpratio ga je do srebrne rijeke koja je bila njegovo sljedeće odredište. Junak je poslušao sve bakine savjete i strogo se držao zadanoga cilja. Na srebrnoj rijeci kupale su se tri careve kćeri. One su bile tri paunice koje bi, kada bi skinule paunovo odijelo, postale djevojke. Junak je pokazao koliko je dovitljiv te ukrao paunovo odijelo najmlađe kćeri i tako ju ucijenio obećavši da će joj vratiti odijelo ako ga odvede svome ocu. Djevojka je pristala te mu darovala jedno pero iz svoga repa⁴. Riječ je o čarobnom peru koje će dozvati djevojke kada se junak nađe u nevolji. Stigavši na carev dvor, junak ne dobiva željeni odgovor zbog kojega je uostalom i krenuo na put, već zadatak da uzore olovno polje, posije provu i navečer mu donese pečenu pogaču. Ako to ne napravi, car će ga ubiti. Time bajka našeg junaka stavlja u podređeni položaj. Car je onaj koji određuje njegovu sudbinu. Junak nije mogao sam obaviti zadatak pa je pomoću paunova pera koje mu je darovala najmlađa careva kćer dobio pomoć. On je jedan od junaka kojima bajka ne daje dovoljno moći, snage i sposobnosti da sami obave zadatak, ali im zato daje neke druge kvalitete zbog kojih bivaju darovani čarobnim sredstvom koje im omogućuje ostvarenje zadanog cilja. Također on je jedan od junaka koji na početku bajke nije otjeran iz obiteljskog doma već sam odlučuje da je najbolje otići, suočiti se s problemom i onda ga riješiti. Općenito govoreći, ovo bi mogao biti jedan od aktivnijih junaka bajki. Drugi zadatak koji je junak dobio bio je presušiti kanale pune vode. Ni taj zadatak junak nije mogao sam obaviti pa je tražio pomoć srednje sestre. Treći i posljednji zadatak koji je dobio bio je uhvatiti zvijezdu repaticu. U izvršavanju tog zadatka pomogla mu je najmlađa sestra koja mu je uz to savjetovala da zauzvrat od cara traži nju i *vjetrena kola*. Tako je i bilo. Junak je napravio sve onako kako mu je djevojka rekla i pobijedio cara koji mu je na početku bajke bio nadređen da bi se ta situacija sada preokrenula u junakovu korist. Tako je junak preživio unatoč carevim prijetnjama, kao nagradu za hrabrost, odlučnost i junaštvo dobio djevojku za ženu te se sretan vratio u roditeljski dom.

---

⁴ Riječ je o jednoj od funkcija koju je Propp nazvao darivanjem.

10.2. „Medved i ugljar“

U uvodnom dijelu bajke ističe se da će bajka govoriti o jednoj siromašnoj obitelji koju čini otac i tri kćeri. Majka se uopće ne spominje. Jednoga dana otac je otišao u šumu. Prišao mu je medvjed i zaprijetio mu da će ga ubiti ako mu ovaj ne dovede najstariju kćer. Tako se ugljar, središnji lik ove bajke, već na početku našao u neprilici. Morao je izabrati između kćeri i vlastitoga života i to ga je jako mučilo: „...*tko jadniji, tko čemerniji od njega!*“ (B-S, 1963:137) On je ugljar i njegova je obitelj siromašna te sve što imaju dobivaju od ugljena koji on nalazi u šumi tako da je prisiljen odlaziti u šumu. Kada je rekao najstarijoj kćeri što ga muči, ona mu je odlučno odgovorila da ne želi postati medvjedova supruga pa makar ga medvjed rastrgao. Očeva je ljubav prema najstarijoj kćeri bila velika i on ju nije htio nagovarati ni prisiljavati na nešto što ne želi te se pomirio sa sudbinom da će ga medvjed sutradan ubiti. No medvjed je odlučio da ga neće ubiti, nego je zatražio od njega srednju kćer. Srednja kćer je također odbila govoreći: „*Nije mi voda valjada sreće odnijela, pa da nemam ni za koga drugoga da se udam nego za medveda*“. (B-S, 1963:138) Bez obzira što opet nije doveo kćer, medvjed ga nije ubio nego je zatražio najmlađu kćer. Najmlađa kćer je pristala i sutradan pošla s ocem u šumu. Bajka ne kazuje kako se otac osjećao zbog toga. Možda mu je laknulo što će ostati živ, a možda se nije mogao veseliti jer ga je mučilo što mu se najmlađa kćer mora udati za medvjeda. Za njega ne možemo reći da je idealan otac. Da je idealan ne bi uopće rekao kćerima za medvjeda koji mu prijeti životom, jer ne bi želio dovoditi kćeri u tako tešku situaciju. U prvom dijelu bajke ugljar je središnji lik i njemu bajka posvećuje najviše prostora, ali ako promatramo koji lik ima najviše odlika junaka, onda je to ugljareva najmlađa kćer. Ona je pristala žrtvovati svoju sreću da bi otac ostao živ. Potrebe svoga oca stavila je ispred svojih. Za ugljara ne vrijedi isto, jer on se ponio instinktivno i vođen nagonom za preživljavanje. Tek nakon nekoliko godina, ugljar je otišao posjetiti kćer što je, ako uzmemo u obzir žrtvu koju je podnijela zbog njega, prilično okrutno i bezosjećajno. Ničim zaslužen, medvjed daruje ugljara magarcem kojega, služeći se Proppovom terminologijom, nazivamo čarobnim sredstvom. Magarac je imao mogućnost stvaranja dukata tako da je ugljar do kraja života mogao biti miran, ne brinuti se o novcu i uživati u starosti. No ugljar nije vodio računa o tome da bi netko mogao biti ljubomoran i poželjeti prisvojiti magarca. Tako je i bilo. Ugljar je došao brijaču i tamo u javnosti pokazao da ima čarobnog magarca te, naravno, ubrzo ostao bez njega. Medvjed mu je onda darovao čarobnu posudu koju su mu ukrali car i njegovi veziri jer se opet razmetao poklonom. Treći puta medvjed mu je dao torbu iz koje je izašao div i prisilio kradljivce da vrate što su ukrali. Bajka

završava konstatacijom da se ugljar nakon ove pustolovine vratio kući i uz tri čarobna sredstva živio „kao mali car“. Ugljar je jedan od onih likova bajki koji su središnji likovi, ali nemaju prava obilježja junaka. On se na početku bajke nalazi u nezavidnoj situaciji brinući se za vlastiti život. On također nije jedan od junaka kojemu se zadaju zadatci pa ih on uspješno obavlja, kao što nije ni junak koji posjeduje zavidne kvalitete zbog koji kasnije biva nagrađen. On je prije predstavnik onog potlačenog, siromašnog dijela stanovništva koji često doživljava mnoge nesreće i koji na kraju, zbog toga što ih je uspješno izdržao, biva nagrađen.

10.3. „Dvije jabuke u šumi“

Na početku bajke postoji opreku između sluga i gospodara. Istovremeno bajka nam govori o njihovom imovinskom stanju. Sluga je onaj koji je podređen i kojemu, kako bi to rekao Propp, već na početku bajke nešto nedostaje. U ovom slučaju to je novac. Sluga je služio gospodara tri godine i odlučio otići. Gospodar mu je ponudio da izabere između “prokletih” stotinu forinti i “blagoslovljena” tri krajcera. Sluga izabire potonje što je, u skladu s praznovjerjem, mudar odabir. Putujući u nepoznatom smjeru, sluga nailazi na konjušare koji pokušavaju ubiti zmiju. On se sažali i otkupi zmiju za jedan krajcar. Išavši dalje, još dva puta nailazi na istu zmiju koju pokušavaju ubiti i oba puta plaća po krajcar za nju. Tako je sluga tri puta spasio zmiji život, a da ga ona to nije tražila. Zbog svojih dobročinstava stječe pomoćnika. Zmija mu se odužuje tako što mu je savjetovala da ode njenom ocu i zatraži štap pomoću kojega će dobiti sve što zaželi. Tako je i bilo. I u ovoj bajci junak luta šumom što predstavlja odrastanje. Prvi znak da je odrastao jest činjenica da je izrazio želju za ženidbom i osnivanjem obitelji. Tako sluga traži majku da mu zaprosi carevu kćer. On ne želi siromašnu djevojku koja bi mu nekada statusom odgovarala. On je sada svjestan mogućnosti koje mu daje čarobni štap koji posjeduje i zna da može osvojiti carevu kćer. I u ovoj bajci car je taj koji je nadređen junaku i koji zadaje zadatak. Tako je sluga dobio zadatak da stvori dvor, cestu koja vodi do njega i voćnjak oko dvora. Junak je to učinio i kao zasluženu nagradu dobio djevojku. I opet, kao i u većini drugih bajki, nema govora o ljubavi između junaka i careve kćeri. Možemo pretpostaviti da on u njoj kao pripadnici visokoga društva vidi savršenstvo, dok to isto ne možemo pretpostaviti za nju. Situacija se ponovno zakomplicirala kada je sluga naivno priznao djevojci tajnu svoga navodnog bogatstva pa mu je ona ukrala

štap. Nakon toga sve što je stvorio, nestalo je. Sluga se sada nalazi u položaju osobe koja je imala veliko bogatstvo i u njemu uživala, ali je ubrzo ostala bez svega i sada mora hrabro krenuti dalje. Tako se naš junak opet zaputio šumom. Nakon nekog vremena odrastanja i sazrijevanja, nailazi na dva stabla jabuke. Od ploda jednog stabla rastu rogovi, a od ploda drugoga stabla čarolija se poništava. Tada se junak dosjetio načina na koji će kazniti carevu kćer. Ostavio je u njenom vrtu prekrasan plod jabuke računajući da to da djevojka neće moći odoljeti da ne pojede jabuku. Zamisao se ostvarila i djevojci su izrasli rogovi. Kada je car objavio da traži nekoga tko može učiniti da rogovi nestanu, on se javio prikrivajući vlastiti identitet. Naravno da zbog njihove zajedničke prošlosti nije smio otkriti tko je on zapravo. Njegov jedini zahtjev bio je da svi napuste kulu i da on sam ostane s njom. Tražio je to zato da ga drugi ne bi spriječili kada bude tukao djevojku. Takav čin možemo nazvati dobro proračunatim i vrlo okrutnim. Bajka kaže da ju je prvo dugo tukao, a tek onda dao jabuku od koje nestaju rogovi. Bio je to vrlo ružan i neprimjeren način osvećivanja. Nakon ove dramatične scene junak odlazi iz dvora i ponovno stvara vlastiti dvorac. Kada je car saznao što je sluga učinio njegovoj kćeri, poslao je vojsku u napad na njega. Sluga je poželio da se vojska međusobno zarati i da car bude ubijen. Štap je ispunio i tu njegovu želju. Bajka završava konstatacijom kako su se svi poubijali. Tako je ovo jedna od bajki koje nemaju sretan završetak i čiji junak iz današnje perspektive nije oličenje milosrđa, a pogotovo nije sklon praštanju.

10.4. „Soldat postal kralj“

Središnji lik ove bajke je vojnik koji putujući kući nailazi na ribicu, pticu i grm ružmarina. Svi su oni trebali neku vrstu pomoći. Vojnik je vidio da im je potrebna pomoć i pomogao im je. Zanimljivo je da ni riba, ni ptica, ni ružmarin nisu tražili pomoć, ali je vojnik ipak pomogao i tako pokazao manire pravoga junaka. Tijekom bajke vojnik cijelo vrijeme nekamo putuje. Ako putovanje, odnosno put, shvatimo kao metaforu života, onda je junakov život protkan dobrim djelima i kao takav zaslužuje nagradu. Pomažući ribici, ptici i ružmarinu, dobio je pomoćnike koji su mu se u nastavku bajke odužili. Putujući dalje, vojnik je naišao na jednu kraljicu. Kraljica je tražila nekoga tko se može tako dobro sakriti da ga ona ne može pronaći. Onaj tko to uspije dobit će kraljevstvo. Zadatak nije izravno zadan vojniku, ali on se dobrovoljno javio. Prva dva puta nije uspio, ali zato treći put je i to uz pomoć grma ružmarina. Prvi put skrio se u riblja usta, ali kraljica je to vidjela. Drugi put ptica ga je

odnijela visoko u zrak, ali i to je kraljica vidjela. Treći se put pretvorio u list ružmarina i cijelo vrijeme bio kraljici iza uha. Tako je dobri, siromašni vojnik osvojio kraljevstvo i postao bogat čovjek. Ni ova bajka nije dala materijala za dublju analizu vojnika. Sve što o njemu izravno kazuje jest da je on vojnik. Mi ne znamo ni koliko je star, ni kako izgleda. Na temelju njegovoga djelovanja saznajemo da je dobar i sklon pomaganju drugima u nevolji pa bile to i životinje i biljke. Njemu je nadređena kraljica i to joj omogućuje da postavlja zadatak. Zbog svoje dobrote stekao je pomagače koji su mu omogućili da osvoji kraljevstvo.

10.5. „Mačuha i pasterka“

Prema Bruni Bettelheimu Pepeljuga je najpoznatija, a vjerojatno i najomiljenija bajka. Riječ je o vrlo staroj priči prvi put zapisanoj u devetom stoljeću u Kini.

„Pepeljuga kakvu poznajemo, doživljuje se kao priča o patnjama i nadama što čine osnovni sadržaj suparništva među braćom (sestrama); i o poniženoj junakinji što pobjeđuje sestre koje su je zlostavljale.“ (Bettelheim, 2000:204)

Pastorka od početka nije dobivala ljubav svoje maćehe što bajka izričito navodi: „svoju čer imela je rada, a pasterku ne“. (Skok, 1989:28) U cijeloj bajci na mnogim mjestima dokazuje se da je ta tvrdnja točna. Maćeha je često slala pastorku da u gotovo neizdržljivim uvjetima obavlja razne zadatke, a kada bi se ova vratila, nakon uspješno obavljenog zadatka, dobila bi “jezikovu juhu” jer to nije bilo dovoljno dobro: „*O, ti grda cafuta zamazana, buš ti vidla kakve bude donesla moja čer lepe jagode*“. (Skok, 1989:28) „Kvaka“ je bila u tome da je to bilo i više nego dobro obavljena zadaća, ali maćeha to nikada nije htjela priznati. Budući da je pastorka sve zadatke dobro odradila i da nema razloga da ju se kori, jedino opravdanje za takvo bešćutno maćehino ponašanje jest ljubomora. No zašto je maćeha ljubomorna na pasterku, bajka ne objašnjava. Maćeha također često uspoređuje pasterku i kćer, a time samo još više dolazi do izražaja pastorkina sposobnost, dobrotu, ljubavnost i mnoge druge kvalitete koje posjeduje iako ih maćeha nastoji prikriti te istaknuti vrijednosti svoje nesposobne kćeri. Za sve ono loše što se dogodilo kćeri, maćeha je krivila pastorku te ju i zbog toga dodatno kažnjavala. Zahvaljujući tim kvalitetama koje drugi prepoznaju u njoj, ona stječe pomoćnike u obliku četiri vjetra koji joj pomažu da pronade

jagode, krave koja joj poklanja prekrasne haljine, mrave koji su joj pomogli odvojiti proso od pepela i pijetla koji kazuje da se junakinja nalazi pod koritom. Bajka nam ne odaje ništa o pasterkinoj prošlosti, ne kazuje nam što se dogodilo s njenim roditeljima i zašto sada živi s maćehom, ali nam jasno daje do znanja da je pastorka jedna vrlo nesretna djevojka. Često plače, zamišljena je ili jednostavno žalosna. Ona je djevojka koja je iz nekog razloga ostala bez majke i oca, a maćeha joj je dodatno uništila san o idealnom odnosu kćeri i majke. Drugi dio bajke sve više podsjeća na priču o Pepeljugi, uz poneke iznimke. Tako primjerice pastorka ne ide na bal, nego odlazi na misu u crkvu i tamo ne upoznaje kraljevića nego „*najvećšeg gospona celoga varoša*“. Obukavši prelijepu haljine koje joj je krava posudila, pokazala je da osim duhovne ljepote posjeduje i onu tjelesnu te tako privukla pozornost spomenutoga gospodina. Element pomoću kojega je pastorka bila prepoznata kao odabranica srca „*najvećšega gospona celoga varoša*“ bila je cipelica. U ovoj se bajci ne navodi o kakvoj je cipelici riječ (staklenoj ili krznenoj). Najvažnije je da cipelica odgovara nozi i poruka koju ova bajka prenosi, a to je da „*griješimo ako mislimo da se moramo grčevito držati nečega u vanjskome svijetu da bismo uspjeli u životu.*“ (Bettelheim, 2000:222) Prema Bettelheimu uzaludni su svi napori polusestara da ostvare svoje ciljeve pomoću vanjskih stvari. Jedino vjernost sebi na kraju dovodi do uspjeha. U trenutku kada je pastorka obula svoju cipelicu, ono što je bilo za svečanost posuđena pojava ljepote, postaje pastorkino pravo biće; tako ona zlatnom cipelicom zamjenjuje drvenu klompu koja pripada njezinu životu u pepelu, smatra Bettelheim.

10.6. „Popeljuha zavaljuha“

Prema Bettelheimu M. R. Cox opsežno je proučila 345 priča o Pepeljugi i podijelila ih u tri opće kategorije. Prva skupina sadrži dva važna obilježja za sve: zlostavljanje junakinje i njeno prepoznavanje preko cipelice. Druga skupina također sadrži dva važna obilježja za sve: otac koje se želi oženiti rođenom kćerkom i junakinjin bijeg koji ju pretvara u Pepeljugu. Treća skupina sadrži obilježje oca koji od kćeri iznuđuje izjavu ljubavi koju smatra nedostatnom te kći stoga bude prognana. Tako u bajci „*Popeljuha zavaljuha*“ kraljica na samrti obvezuje muža da se oženi isključivo onom djevojkom kojoj prsten bude pristajao. Sudbina (ili možda i sama majka) htjela je da to bude baš kraljeva kći. Popeljuha to nikako nije mogla te se trudila na sve načine odgoditi vjenčanje. Budući da su joj svi planovi propali, odlučila je pobjeći. Tim činom dovela se u položaj Pepeljuge. Dok je tako radila kao

petljarica u drugom kraljevstvu, upoznala je kraljevića koji ju je kaznio kada mu je htjela ponuditi oganj da zapali cigaretu. Kraljević, za Popeljuhu tako zamazanu od pepela, nije bio nimalo zainteresiran, štoviše udario ju je po prstima kada mu je ponudila oganj da zapali cigaretu. Kada se Popeljuha pojavila na balu što ga je on organizirao odjevena u prekrasne sunčeve haljine, privukla je svu pozornost pa tako i kraljevićevu: „*Kad ju je kraljev sin opazil, vas se zažari i porumeni i zaželi ju valje za ženu.*“ (Skok, 1989:15) Tako je bilo svaki put, jer je Popeljuha svakim dolaskom bila sve ljepša i ljepša. Kraljevićev problem bilo je to što mu je Popeljuha svaki put pobjegla pa joj je kraljević darovao prsten kao znak svoje ljubavi i želje da ju učini svojom ženom. Treći put Popeljuha je opet pobjegla, a kraljević je bio toliko žalostan da se od žalosti teško razbolio. U ovoj verziji bajke Popeljuha nije izgubila cipelicu po kojoj bi je kraljević prepoznao tako da naš kraljević nije imao nikakav trag i nije mu preostalo ništa drugo nego da se nada. Tu nastupa Popeljuha koja se vrlo mudro dosjetila, prepolovila prsten i stavila ga kraljeviću u juhu. Bettelheim govori o nekim varijantama priče u kojima Pepeljuga nastoji biti prepoznata, a ne da pasivno čeka. Tako u jednoj od varijanata kraljević Pepeljugi da prsten, a ona ga prepolovi te jednu polovicu umijesi u kolač i posluži mu ga jer se on želi oženiti samo onom djevojkom kojoj prsten odgovara. Popeljuha je isplanirala kako pridobiti kraljevića i postati njegova žena i kraljica. Na kraju priče, Popeljuha je spremna za brak. No voli li ona kraljevića? Bajka to nigdje ne kaže. Zanimljivo je kako Popeljuha manipulira kraljevićem koristeći se igrom riječi. Ona naime dovitljivo govori kraljeviću iz kojeg mjesta dolazi prema tome čime ju je ovaj prethodno udario kada mu je ponudila ugljen. Tako je Popeljuha bila iz Lopatova grada, Popeškova grada i iz Klješćeva grada. Zanimljivo je kako u nekim verzijama Pepeljuge junakinja u ključnom trenutku na kraju bajke kraljeviću dolazi odjevena u stare dronjke prašnjave od pepela. Ime *Pepeljuga* pokazuje da želi da ju kraljević vidi takvu kakva je, bez imalo uljepšavanja. U ovoj bajci to nije slučaj. Naša se junakinja prvo preodjene u sunčeve haljine i tek tada dolazi pred kraljevića. Možda time naglašava činjenicu da je sama zaslužna za svoj uspjeh i da kraljević nije taj koji određuje njenu sudbinu ili je to pak izraz onog tipično zaljubljenog ponašanja kada partner/ica želi biti najljepši/a za svog/ju odabranika/cu. Tako je Popeljuha iz povlaštenoga položaja došla u podređeni položaj da bi se na kraju priče opet izdigla. Na početku smo rekli da u nekim verzijama priče o Pepeljugi Pepeljuga nema problema s maćehom, nego s ocem. Ova bajka je jedan od primjera takvih priča. Dakle naša junakinja nema maćehu niti zle polusestre koje joj svakodnevno zagorčavaju život. Njen je život zagorčao otac kada se pokušao oženiti njome. Ljudi kod kojih Popeljuha radi dobri su ljudi i

to se u bajci izrijekom navodi. Oni su je primili u službu više iz milosrđa nego iz potrebe. Također ju rado puštaju da ode na bal i ne zadaju joj nikakve uvjete kojih se mora strogo držati niti zadatke koji će ju spriječiti u nastojanju da se pridruži svečanom plesu. Prema tome naša Popeljuha nema nikakve zapreke u obliku gospodara ugnjetavača, zle maćehe ili oca koji ju tjera na incestuozan brak i slobodno se može usredotočiti na planiranje kako osvojiti kraljevića iako je njena ljepota tolika da će kraljević već nakon prvoga puta zaljubljuje i želi njome oženiti. Zašto se onda Pepeljuga tri puta vraća kraljeviću? Zašto tri puta odlazi na bal i tri puta bježi? Kao da time svjedoči svojoj nesigurnosti i kao da traži potvrdu da je ona „ona prava“ i da je ona ta čija noga odgovara cipelici, odnosno prsten ruci.

Popeljuha ima i pomagača. Njen pomagač je sunce. Sunce ju je savjetovalo kako da prevari dvorjane i pobjegne iz kraljevstva, ali i da sa sobom uzme sunčevu, mjesječevu i zvjezdanu haljinu koju je tražila od oca. Sunce je znalo kako će se Popeljuha vratiti na svoj uzvišeni položaj i da će joj za to biti prijeko potrebne čudesne haljine. Ako se prisjetimo da se Popeljuha presvukla u sunčevu haljinu prije no što se pojavila pred kraljevićem te da ju on bez mnoštva sjajne tkanine dok je stajala pored prašnjave peći nije prepoznao, dolazimo do zaključka da se kraljević zaljubio u glamur, blještavilo, šljokice i teatralan nastup, a ne u Popeljuhu i ona je toga bila svjesna, baš kao i njen pomagač, sunce.

11. BOGATAŠI U ULOZI JUNAKA (grofovi i princeze)

11.1. „O grofu i njegovoj zloj materi“

Bajka počinje ovim riječima: „*Tak su bile tri cure i jedan grof ...*“. (B-S, 1963:164) Tim riječima bajka najavljuje prve likove bajke. Središnji lik bajke je grof. Bajka ne daje opis njegove vanjšine, ne govori o njegovoj osobnosti i sl. On je jednostavno grof te tako sve što o njemu znamo na početku bajke jest da je postojao i da je jednoga dana prolazeći ispod prozora čuo kako ga je jedna djevojka poželjela za muža. Budući da je grof, možemo pretpostaviti da je imućnijega statusa. Dakle bajka nam na početku nudi vrlo malo, ali na kraju ispada da nam više nije ni potrebno da bismo shvatili smisao bajke.

Motiviran izjavom koju je slučajno čuo, grof organizira trostruko vjenčanje. Tako se već na početku bajke odvija matrimonijalizacija koja je inače specifična za završetak bajke. Nakon vjenčanja djevojka je rodila dvoje djece, no svekrva, koju ovdje možemo usporediti sa

zlom maćehom, ubija djecu, zakapa ih i djevojci podmeće maćice. Ostatak bajke govori o svekrvinom nastojanju da sakrije ružnu istinu, neuspjehu i kazni.

Dakle cijela radnja vrti se oko zle svekrve i njenog sina. Među njima vlada odnos stroge majke sklone naređivanju (pod izlikom da sve što čini čini za dobrobit voljenoga sina jedinca) i poslušnog i pomalo naivnog sina koji tek na kraju spoznaje da njegova majka nije tako iskrena kako je prije mislio. Sve do gotovo pred kraj bajke on bez pogovora izvršava sve njene zahtjeve ostavljajući vlastite želje i potrebe u drugom planu, a svaki njegov pristanak da izvrši nešto za što ne misli da je dobro, bajka opravdava željom da to čini kako ne bi povrijedio majku. Tako je pod isprikom da ne želi povrijediti majku, odrezao dvije jelke, zapalio krevet koji je izradio od istih jelki i ubio dva janjića. Tako je, neznajući, postao ubojica vlastite djece. Kada je na rijeci sreo dva dječaka koja su se bojala s njim poći kući i kada su mu rekla da je razlog to što su ih tamo već dva puta ubili, grof je napokon prestao slijepo vjerovati majci i prvi put u bajci učinio nešto „na svoju ruku“. Napokon saznajući cijelu istinu, grof je odlučio kazniti majku, no da ne ispadne suviše okrutan, nemilosrdan i nalik majci, majka je bila ta koja si je odredila kaznu. Učinio je to tako da ju je pitao što bi ona učinila onomu tko bi ubio dvoje djece. Majka mu je odgovorila: *„Taj bi bil vridan da ga se va jedan lajt vrgne s čavli naperen, pa da ga se u jedan dolac otpravi!“* (B-S, 1963:166) Upravo je takva sudbina zadesila majku. Bajka završava govoreći o dugom i sretnom životu grofa i njegove žene i djece. O odnosu grofa i njegove žene nema puno govora. Na početku bajke možemo vidjeti da je njihov brak bio brak iz ljubavi ili barem međusobne naklonosti ili svidanja. Djevojka je bila ta koja je izrazila želju za udajom za grofa, a grofu se to očito svidjelo jer je sam organizirao njihovu svadbu. U nastavku bajke, kada mu je majka rekla da mu je žena rodila maćice, on je svoju ženu i dalje volio. Smatrao je ako je to Božja volja, onda tako treba biti. O odnosu junaka prema djeci također ne možemo puno govoriti, jer on većinu vremena nije znao da ima djecu, odnosno da ih je imao. Dugo je živio u neznanju misleći da mu je žena rodila maćice te im je, također neznajući da su to njegova djeca, tri puta naudio. Tek je na kraju bajke saznao da je otac dvojice dječaka s kojima je živio dugo i sretno.

11.2. „Bogataševa kći i grof“

Bajka govori o bogataševoj lijepoj kćeri koja se nije htjela udati i grofu Klobuku koji ju je ipak uspio oženiti. Bajka počinje konstatacijom da postoji jedan bogati čovjek koji ima lijepu kćer. O njezinoj ljepoti svjedoči i činjenica da su je mnogi dolazili prositi za ženu. Jedan od prosaca bio je i grof po imenu Klobuk⁵. Budući da je grof, možemo pretpostaviti da je imućan. Dakle grof Klobuk bio je jedan od prosaca.

Budući da se djevojka nije željela udati, osmislila je vrlo zanimljiv i gotovo nemoguć zadatak. Onaj koji da točan odgovor na pitanje čije je meso posluženo na stolu, bit će njen budući suprug. Nitko od prosaca, pa tako ni grof Klobuk, nije pogodio o kakvom je mesu riječ. Za grofa je to bio neuspjeh te se vrlo tužan uputio kući, ali tada je sreo jednu prosjakinju koja mu je odlučila reći o kakvom je mesu riječ pod uvjetom da joj da sto *rajnčki*⁶. Tako je i bilo. Prosjakinja se sažalila nad žalosnim Klobukom i pomogla mu rekavši mu odgovor. Kada je večera ponovno bila organizirana, Klobuk je prerušen došao i rekao da je to meso uš i tako dobio lijepu djevojku za suprugu. Klobuk se prerušio u *drotara*, odnosno loncokrpu.

Budući da je već jednom bio na večeri i da su ga zapamtili, nije se mogao opet pojaviti pa se morao prerušiti. Motiv prerušavanja dao je bajci jednu posebnu draž. Grof je tako dobio priliku stvarno upoznati djevojku, odnosno vidjeti kakva će biti sada kada je morala otići iz sigurnog oćevog doma, gdje je bila navikla na raskoš, i živjeti skromno, udana za jednog loncokrpu. Tako su djevojka i Klobuk zamijenili položaje.

Na početku bajke, kada je zadavala zadatak, ona je bila nadređena Klobuku, ali od trenutka kada je prosjakinja Klobuku rekla odgovor, on je dobio veliku prednost i, metaforički rećeno, držao ju je u šaci. Sve ono što je uslijedilo nakon svadbe bilo je njegova igra proućavanja, ispitivanja, nadgledanja, iskušavanja i sl.

Grof ju je odveo u vlastiti dvorac i tamo ju zaposlio kao krojaćicu, a on se strogo držao svoje uloge loncokrpe. Tražio ju je da krade hranu iz kuhinje i mnoge druge stvari. Djevojka je poslušala svaku njegovu naredbu i tako opravdala njegovo povjerenje. Na kraju je saznala istinu te su svoju sreću okrunili ponovnim vjenćanjem. Za Klobuka možemo reći

---

⁵ Osim Babine Bilke ovo je jedina od dvadeset bajki koja imenuje junaka.

⁶ Rijeć je o sto rajnskih forinti, odnosno o novcu koji se nekada kovao u području rijeke Rajne u Njemaćkoj.

sljedeće: on je lijep, mlad i imućan grof, bio je vrlo razočaran svojim prvotnim neuspjehom kod buduće supruge, što zbog svoje osjećajnosti, što zbog naklonosti sreće dobio je odgovor na postavljeno pitanje i tako osvojio željeni cilj, ima dozu tajanstvenosti, nije nagal i možemo reći da je zaljubljen u djevojku kojoj se na kraju krajeva dva puta oženio i time dokazao istinitost ove tvrdnje.

12. Zaključak:

U 19. stoljeću javlja se zanimanje za povijesno i zemljopisno podrijetlo bajke. U bajkovnim konfliktima psihoanaliza vidi uzroke ljudskih psihičkih problema, ali i njihova rješenja. Etnološkim, antropološkim i psihološkim istraživanjima pridružuju se 20-ih godina i morfološka istraživanja.

Analiziranjem hrvatskih narodnih bajki koje sam obuhvatila ovim radom došla sam do zaključka da je broj tipova junaka ograničen. Tako možemo govoriti o junaku kao najmlađem bratu, najmlađoj kćeri kao junakinji, siromašnima i potlačenima kao junacima, zatim suprotno ovoj skupini nalaze se junaci koji su kraljevi, prinčevi, grofovi i sl. te junaci – životinje i biljke. Na općenitoj razini možemo ih podijeliti na junake koji uspijevaju sami i one koji ne bi uspjeli bez pomoći čarobnoga sredstva.

Kada je junak životinja, on ima puno više životinjskih odlika nego kada je to žena. Kada je junakinja životinja, ona je po svemu djevojka i to ne bilo kakva djevojka, nego nježna, sramežljiva, lijepa, dobra i sl, a životinja je samo tijelom u koje je zarobljena. Drugim riječima, ona ima sve ono što treba imati idealna djevojka onog vremena. Njeno djelovanje više nalikuje djelovanju čovjeka, nego životinje.

Općenito govoreći, likovi su vrlo plošni, obično su opisani jednim pridjevom u uvodnom dijelu bajke i bez dublje profilizacije, a u kojoj mjeri, ovisi od bajke do bajke. Djelovanje junaka je fikcija, njima je sve moguće, gotovo svaki lik odlazi na putovanje što je ujedno i osnovni, pokretački motiv.

Na općenitoj razini možemo ih podijeliti na junake koji sami uspijevaju i one koji ne bi uspjeli bez čarobnog sredstva. Oni su različitih socijalnih statusa tako da oni koji su nižeg statusa, obično budu svima podređeni da bi se na kraju uspjeli visoko na hijerarhijskoj ljestvici.

Njihova nagrada za uspješno obavljen zadatak gotovo je redovito materijalnog tipa, a uz to junaci dobivaju i lijepu djevojku koja je obično plemenita podrijetla, bogata, izrazito lijepa ili sve to. Kreću se neodređenim vremenom i neodređenim prostorom koji se širi i okomito i vodoravno. Na određeni način, ovisno o sižeu bajke, zasluže pomagača i čarobno sredstvo koji im omogućuje osvajanje nagrade. Često završavaju matrimonijalizacijom ili dugim i sretnim zajedničkim životom.

Bajka vrlo rijetko govori o osjećajima među likovima (osim ljubomore) tako da odnose među likovima često možemo tumačiti samo na osnovu djelovanja. Posebice rijetko bajka govori o odnosu između junaka i zadobivene djevojke tako da njihova ljubav gotovo

uvijek ostaje upitna. Također bajka ne daje objašnjenja zašto neki lik/junak posjeduje neku osobinu kao naprimjer zašto je tupavko tupav i sl. Putujući, junaci prolaze kroz šumu koja predstavlja njihov život, odrastanje i sazrijevanje jer nakon izlaska iz nje uvijek donose velike odlučujuće odluke.

Naposljetku ženske junakinje obično su, u skladu s Proppovom terminologijom, junakinje-žrtve pa dok su jedne vrlo pasivne, druge su vrlo aktivne, odlučne, inteligentne i usudila bih se reći proračunate (npr. junakinja bajke „*Popeljuha zavaljuha*“).

LITERATURA

Primarna:

- „Priča koja nije bila niti može biti“
- „Ocu levo oko plače, a desno smeje“
- „Dvanaestorica braće“
- „Tri brata“
- „Ćorzuko“
- „Zmija mladoženja“
- „Žabica divojka“
- „Bus rusmarina“
- „Babina Bilka“
- „Devetero braće vukova“
- „Dečko i đavolski car“
- „Kad bi znala majka kraljica“
- „Međed i ugljar“
- „Dvije jabuke u šumi“
- „Soldat postal kralj“
- „Mačuha i pasterka“
- „O grofu i njegovoj zloj materi“
- „Bogataševa kći i grof“
- „Popeljuha zavaljuha“

Sekundarna:

Bettleheim, Bruno, Smisao i značenje bajki, Poduzetništvo Jakić, Cres, 2004.

Bettelheim, Bruno, Simbolične rane, „Vuk Karadžić“, Beograd, 1979.

Biti, Vladimir, natuknica „Bajka“, u: „Pojmovnik suvremene književne teorije“, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

Bošković-Stulli, Maja, Bajka, u: „Umjetnost riječi“, XXVI, 1-2, 113-122, Zagreb, 1982.

- Bošković-Stulli, Maja, Narodne pripovijetke, PSHK, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
- Bošković-Stulli, Maja, Priče i pričanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.
- Bošković-Stulli, Maja, Predgovor, u: „*Usmene pripovijetke i predaje*“, SHK, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
- Botica, Stipe, Hrvatske usmene priče (bajke) u biblijskom kontekstu, u: „*Umjetnost riječi*“, 1994, 38, br. 2
- Frye, Northrop, Anatomija kritike, Golden marketing, Zagreb, 2000.
- Von Franc, Marie-Louise, Interpretacija bajki, Scarabeus-naklada, Zagreb, 2007.
- Vidović Bolt, Ivana, Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji, u: „*Kulturni bestijarij*“, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2012.
- Jolles, Andre, Jednostavni oblici, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- Kekez, Josip, Usmena književnost, u: „*Uvod u književnost*“, ur. Škreb, Stamać, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983.
- Mandić Hekman, Ivana, Od bajke do avangarde, Ex libris, Zagreb, 2011.
- Menac – Arsovski – Venturin, Hrvatski frazeološki rječnik, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
- Pintarić, Ana, Umjetničke bajke, teorija, pregled i interpretacije, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2008.
- Propp, Vladimir, Morfologija bajke, Prosveta, Beograd, 1982.
- Propp, Vladimir, Historijski korijeni bajke, Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Rečnik književnih termina, uređivački odbor Zdenko Škreb et al., Nolit, Beograd, 1986.
- Solar, Milivoj, Ideja i priča, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
- Vrkić, Jozo, Hrvatske bajke, Glagol, Zagreb, 1997.
- Zlatar, Manuela, Novo čitanje bajke: arhetipsko, divlje, žensko, Centar za ženske studije, Zagreb, 2007.